

בנק ישראל
מחלקת המטבע

סקירה שנתית 2006

ירושלים, תמוז התשס"ז - יולי 2007

זכויות היוצרים בפרסום זה שמורות לבנק ישראל.
הרוצה לצטט רשאי לעשות כן, בתנאי שיציין את המקור.

סדר ועיצוב: יחידת ההוצאה לאור, בנק ישראל
נדפס בישראל
בדפוס פרינטיב בע"מ, ירושלים

מס' קטלוגי 3030107008/9
www.bankisrael.gov.il

תוכן העניינים

5	דברי הממונה על מחלקת המטבע
7	א. תפקידי מחלקת המטבע
8	ב. הגדרות
9	ג. מחזור המטבע
9	1. המחזור
12	תיבה 1 : המכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים
15	תיבה 2 : אמצעי התשלום החלופיים למזומנים
17	2. מחזור השטרות
21	3. שטרות מהסדרה הישנה של השקלים החדשים (סדרה א')
22	4. מחזור המעות
25	תיבה 3 : מדיניות חדשה לתפעול המזומנים במשק
26	תיבה 4 : שכלול הציוד והמערכות
26	תיבה 5 : תקנות לגבי מטבע פגום
27	ד. הנפקת שטרות ומעות למחזור
27	1. שטרות למחזור
27	2. מטבעות למחזור
27	תיבה 6 : סולם העריכים
29	ה. זיוף שטרות ומעות
31	ו. הנפקת מטבעות זיכרון ומטבעות מיוחדים
31	1. מטבעות זיכרון
35	2. מטבעות מיוחדים
36	ז. הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון
36	1. הרכב הוועדה
36	2. פעילות הוועדה בשנת 2006
37	ח. תערוכה נומיסמטית חדשה במרכז הלימודי למבקרים
39	ט. לוחות סטטיסטיים

דברי הממונה על מחלקת המטבע

ערך מחזור המטבע הסתכם בסוף השנה ב-25.5 מיליארדי ש"ח, לעומת 24.4 מיליארדים בסוף שנת 2005 - גידול של 4.6%. ייתכן שהגידול הנמוך יחסית הוא תיקון לשיעור הגידול הגבוה יחסית של השנה הקודמת - 17.5%. (שיעור הגידול הממוצע בשנים 2001-2006 היה 10%). הגורמים המסבירים את גידול המחזור הם גידול השימוש במזומן בעסקאות, אפשר שהדבר נובע ממניעים של הלבנות הון, הצמיחה במשק וגידול האוכלוסייה בשנת 2006.

השנה נמשכה מגמת ההתרחבות של השימוש באמצעים למשיכת מזומנים: גדל מספר המכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים, והתווספו גם מכשירים מהסוג cash dispenser – מכונות בבעלות חברות פרטיות, המתופעלות על ידי בתי העסק שבהם הן מוצבות; במקביל התווספו לאחרונה חלופות נוספות למשיכת מזומנים ברשתות שיווק ובתחנות דלק. כן נכנסו לשוק מכשירים אוטומטיים שבאמצעותם ניתן להפקיד מזומנים.

חלקו של מחזור השטרות עמד על 96% מסך ערך המחזור כולו, ומחזור המעות היווה 4%. יותר ממחצית (51%) ממספר המעות שבמחזור הן מעות של 10 אג', עריך המשמש בין היתר לעודף בתחבורה הציבורית העירונית. המעה של 1 ש"ח, שמרבים להשתמש בה במדחנים ובמכונות הממכר, היותה ב-2006 23% מכלל המחזור. חלקן של המעות בערכים הגבוהים, 5 ש"ח ו-10 ש"ח, קטן: כל אחד מהם מהווה רק 3% מכלל המחזור.

חלק לא מבוטל מן המעות במחזור הולך לאיבוד, ומכאן שהצריכה בפועל קטנה מזו הרשומה. האובדנים הם תופעה טבעית; הם נובעים משימוש שוטף במעות כאמצעי תשלום בעל ערך נמוך. שיעור האובדנים במחזור הוא ביחס הפוך לשווי המעה ולגודלה. ההערכות הן כי שיעור האובדנים במעות של 5 אג', 10 אג', חצי ש"ח ו-1 ש"ח נע בין 41%-ל-77%.

משקל השטר של 200 ש"ח במחזור עלה השנה, על חשבון משקלות השטרות של 50 ש"ח ו-100 ש"ח. זאת עקב הכנסתו של העריך 200 ש"ח למכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים.

צריכת השטרות מורכבת מהביקוש להם ומהבלאי. צריכת השטר של 20 ש"ח נובעת כמעט כולה מבלאי - תוצאה של היעדרו מהמכשירים האוטומטיים, השימוש הרב בו בשווקים ואי הקפדה של הציבור על שמירתו. לשם שיפור עמידות השטרות של 20 ש"ח הוציאה מחלקת המטבע בשנת 2006 שטרות בעריך זה המודפסים על נייר באיכות משופרת - עם ציפוי נוסף.

בשנים קודמות נרשמה ירידה באחוז ההפקדות של השטרות (והמעות) מהמחזור בבנק ישראל, תוצאה של ירידת היקף ההפקדות בו מחד גיסא וגידול המחזור מאידך. מכאן ששטרות שהו במחזור יותר זמן מאשר בעבר, דבר שגרם גם לשיעור בלאי גבוה יותר של השטרות המופקדים בבנק ישראל. תופעה זו ניתן להסביר, בין היתר, בייעול שיטת העבודה של הבנקים בשנים האחרונות: במטרה להקטין את העלויות של שינוע המזומנים לבנק ישראל רכשו חלק מהבנקים מכונות לספירה ומיון, וכך הגדילו את מיחזור השטרות. בשנת 2006 הכינה מחלקת המטבע של בנק ישראל תוכנית לשיפור איכות השטרות במחזור באמצעות שינוי המדיניות של תפעול המזומנים. מטרתה של מדיניות זו הן שמירה על איכות גבוהה של המזומנים שבמחזור, הקטנת עלויות תפעול לציבור, לבנק ישראל ולעוסקים במזומנים ומתן שירות ברמה גבוהה ללקוחות מחלקת המטבע. התוכנית תופעל בהדרגה במהלך השנים הבאות, החל מסוף 2007.

במסגרת התוכנית להקטנת עלויות התפעול של המזומנים בוחנת המחלקה מעבר לאריזת המעות בגלילים. הדבר יביא לאחידות באריזה, שכן המעות המקוריות מתקבלות מהמיטבעות שבחו"ל

ארוזות בגלילים, וכן לחיסכון בעלויות ובתשומות העבודה וליתר נוחות ובטיחות בשינוע. במקביל מתכננת המחלקה מעבר של הבנקים להפקדת המעות בבנק ישראל במכלים; זו תיעל את האריזה בבנקים ותגביר את הבטיחות של תהליך המיון והספירה בבנק ישראל.

בנק ישראל ביקש מהממשלה, כמתחייב על פי חוק, את אישורה לביטול המעה של 5 אג'; זאת משום שהשימוש בה נמוך, הוצאות הייצור גבוהות (עד פי שלושה מערך המעה), והיא אינה משמשת במכונות הממכר ובמדחנים.

בשנת 2006 המשיכה מחלקת המטבע בתהליך של הנפקת מעה חדשה בערך 2 ש"ח. תהליך ההנפקה יושלם בחודשים הקרובים, והמעה צפויה להיכנס למחזור במהלך הרבעון האחרון של שנת 2007. תוספת המעה של 2 ש"ח תביא ליעול הביצוע של תשלומים במזומן, בעיקר על ידי המשתמשים הגדולים, ולחיסכון בהוצאות ההנפקה, כך שהוצאות הייצור וההחזקה של המזומנים יקטנו.

בשנת 2006 הוחלפו חתימותיהם של הנגיד ויו"ר המועצה המייעצת הקודמים על גבי השטרות של 200 ש"ח בחתימותיהם של הנגיד ויו"ר המועצה המייעצת הנוכחיים.

במהלך שנת 2006 הנפיק בנק ישראל שלושה מטבעות זיכרון וסט אחד של מטבעות מיוחדים.

בשנת 2006 החלה מחלקת המטבע בתכנונה של סדרה חדשה. התכנון כולל בחינה של אספקטים רבים, ביניהם שינוי חזות השטרות ושיפור סימני הביטחון ואיכות הנייר. הסדרה החדשה מתוכננת לצאת למחזור בתוך 4-5 שנים.

בשנת 2006 שונה החוק לצורך הפרטתה של החברה הממשלתית למדליות. משרד האוצר יבצע את ההפרטה.

במסגרת מלחמתו של בנק ישראל בתופעת הזיופים מקיימת המחלקה מפגשים עם פורום ייעודי הכולל את נציגי משטרת ישראל ואיגוד הבנקים. בפורום מגבשים את האמצעים למניעת זיופים ולאיתור כסף מזויף. סקירה זו כוללת הסבר מפורט על סימני הביטחון בשטרות.

בבנק ישראל הולך ומוקם מרכז מבקרים לימודי, ובמסגרתו תיחנך תערוכה נומיסמטית עשירה. התערוכה תציג את תולדות אמצעי התשלום למן המצאת המטבעות הראשונים, במאה השביעית לפני ספירת הנוצרים, ועד ימינו.

בשנת 2005 הוארכה התקופה שבה ניתן להחליף שטרות מהסדרה הישנה של השקלים החדשים בשטרות מהסדרה החדשה. סדרה זו הילכה במחזור החל משנת 1985 והוחלפה במהלך שנת 1999. במקור היה ניתן להחליף שטרות מהסדרה הישנה עד 31.12.2005, אך מאחר שבידי הציבור נשארו סכומים משמעותיים בשטרות אלה, הוארכה התקופה, ביוזמת בנק ישראל, עד 31.12.2010.

שעות הפתיחה של סניף בנק ישראל בירושלים לקהל: בימים א'-ה', 08:00-13:00.

בסניף יכול הציבור להחליף מטבע פגום, לקבל שירותי פריטה וצריפה ולהחליף שטרות מהסדרה הישנה, בשטרות מהסדרה החדשה.

מרדכי פיין

הממונה על מחלקת המטבע

ירושלים

תמוז תשס"ז – יולי 2007

א. תפקידי מחלקת המטבע

לבנק ישראל נתונה, על פי החוק, הסמכות הבלעדית להנפיק מטבע בישראל (שטרי כסף, מעות, מטבעות זיכרון ומטבעות מיוחדים). השינויים במספרם של שטרי הכסף והמעות שבמחזור וערכו של המחזור (בש"ח) נגזרים מגורמים שונים - בהם שינויים בהיקפן ובמספרן של העסקאות במשק, בקצב האינפלציה, בגידול האוכלוסייה, וכן במידת השימוש במכשירי הבנק האוטומטיים, בהמחאות ובכרטיסי אשראי.

מתפקידה של מחלקת המטבע בבנק ישראל להבטיח אספקה סדירה של מזומנים למשק בהתאם לביקושים. תפקיד זה מחייב פעולות במספר מישורים:

תכנון סולם העריכים - תכנון סולם עריכים מתאים של שטרות ומעות, שיאפשר מחד גיסא ביצוע עסקאות במזומן ביעילות, ומאידך יחסוך בהוצאות ההנפקה.

עיצוב השטרות והמעות - נגיד בנק ישראל קובע את צורתם של השטרות והמעות בהתייעצות עם המועצה המייעצת של בנק ישראל ובאישור שר האוצר. לשם כך הוא נעזר בוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון - ועדה ציבורית שבראשה עומד כיום שופט בית המשפט העליון בדימוס גבריאל בך. הוועדה בוחרת מבין הצעות עיצוב המוגשות לה את זו שתובא לאישורו של הנגיד.

הזמנת השטרות והמעות - חיזוי כמות השטרות והמעות הדרושים למחזור, ביצוע מכרזים ותכנון זמני האספקה המאפשרים חיסכון בהוצאות החזקת המלאי ובהוצאות הכרוכות בכל הזמנה.

אחסון - השטרות והמעות המגיעים מן הספקים מאוחסנים בכספות בנק ישראל בכפיפות לנהלים קפדניים של הובלה, שמירה ובקרה.

אספקת מזומנים למחזור - המזומנים מסופקים לציבור באמצעות הבנקים המסחריים, שב"א וחברת דואר ישראל; אלה מזמינים מבנק ישראל בכל יום את הכמויות על פי הביקוש, הנגזר מהמשיכות וההפקדות של הציבור בסניפיהם.

פיקוח על איכות הכסף במחזור - השטרות והמעות המופקדים על ידי הבנקים בבנק ישראל עוברים תהליך קפדני של ספירה ומיון, שבמהלכו נבחנות האותנטיות של הכסף ואיכותו באמצעות מכשור משוכלל. מטבע באיכות ירודה מושמד.

הנפקת מטבעות זיכרון - הבנק מנפיק מטבעות זיכרון בכל שנה ולרגל אירועים מיוחדים. המטבעות עשויים כסף ו/או זהב, ומשווקים לאספנים ולציבור באמצעות החברה הממשלתית למדליות ולמטבעות בע"מ.

הפצת מידע לציבור - שאלות של הציבור הנוגעות להחלפת כסף ישן ולפריטה נענות על ידי עובדי מחלקת המטבע. כמו כן מפיצה המחלקה מידע על סימני הביטחון במטבע.

אוסף נומיסמטי – ברשות בנק ישראל אוסף גדול של שטרות ומטבעות עתיקים וחדשים, ומחלקת המטבע מנהלת את האוסף. חלק נבחר ממנו הוצג עד לאחרונה בתערוכה "כסף עובר לסוחר" בבניין הבנק בירושלים. בחודשים הקרובים עומד להיפתח בבנק ישראל מרכז מבקרים לימודי, ובו, בין היתר, תערוכה חדשה, גדולה יותר, מאוסף הפריטים הנומיסמטיים השמורים בבנק.

ב. הגדרות

מחזור המטבע: סך השטרות והמעות שבידי הציבור ובקופות הבנקים בש"ח, במחירים שוטפים.

המחזור הממוצע לנפש: היחס בין מחזור המטבע הממוצע לאוכלוסייה הממוצעת, בש"ח.

מחזור השטרות: סך השטרות שבידי הציבור ובקופות הבנקים, בש"ח.

מחזור המעות: סך המעות שבידי הציבור ובקופות הבנקים, בש"ח.

M1 = אמצעי התשלום במשק: סך המזומנים (השטרות והמעות) שבידי הציבור בתוספת חשבונות העו"ש בבנקים המסחריים.

M3 = נכסי הציבור שבידי הבנקים: M1 בתוספת הפיקדונות השקליים והפיקדונות במטבע חוץ והצמודים למטבע חוץ.

הצריכה הפרטית: ההוצאה על מוצרים ושירותים שצורכים משקי הבית והמלכ"רים שאינם במימון הממשלה.

הביקוש: השינוי במספר השטרות והמעות במחזור, או ההפרש בין המשיכות וההפקדות של השטרות והמעות מבנק ישראל וההפקדות בו.

הבלאי: מספר השטרות הבלויים, אשר יוצאים מהמחזור בתהליך הספירה והמיון של השטרות המופקדים בבנק ישראל. (במעות כמעט אין בלאי).

צריכת השטרות או המעות: הביקוש בתוספת הבלאי. (במעות הצריכה שווה לביקוש).

העריך הממוצע במחזור השטרות: העריך המתקבל משקלול של כל ערכי השטרות במחזור.

העריך הממוצע במחזור המעות: העריך המתקבל משקלול של כל ערכי המעות במחזור.

ג. מחזור המטבע

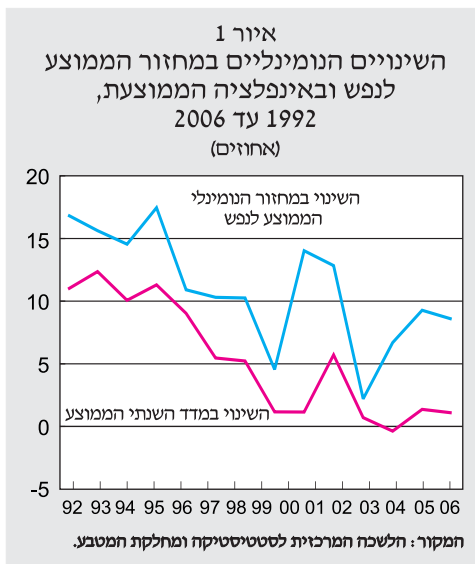
1. המחזור

ערך מחזור המטבע הסתכם בשנת 2006 ב-25.5 מיליארדי ש"ח, לעומת 24.4 מיליארדים בסוף שנת 2005 - גידול של 4.6%, שיעור נמוך יחסית לזה של השנה הקודמת. ייתכן ששיעור זה הוא תיקון לשיעור הגידול הגבוה יחסית של השנה הקודמת - 17.5%. (שיעור הגידול הממוצע בשנים 2001-2006 היה 10%).

במונחים של ממוצעים שנתיים הסתכם מחזור המטבע ב-25.1 מיליארדי ש"ח, לעומת 22.5 מיליארדים אשתקד - גידול של 11.5%, ובמונחים ריאליים 10.37%.

על אף מלחמת לבנון השנייה, שהתנהלה בחודשים יולי-אוגוסט, לא השתנתה העונתיות של הצריכה באותם חודשים בהשוואה לשנים קודמות.

(א) המחזור הממוצע לנפש והאינפלציה

המחזור הממוצע לנפש, המוגדר כיחס בין מחזור המטבע הממוצע לבין האוכלוסייה הממוצעת, עולה משנה לשנה במונחים שוטפים וריאליים - בין היתר, עקב רמות אינפלציה נמוכות בשנים האחרונות. המשמעות היא שהשווי הכספי וכן כוח הקנייה הממוצע שבידי הפרט גדלו עם השנים. השווי הממוצע לתושב עמד בשנת 2006 על כ-3,550 ש"ח.

(ב) הרכב המחזור

לאורך השנים חלקו של מחזור השטרות מהווה כ-95% מסך ערך המחזור כולו, ומחזור המעות מהווה 5%. (בשנתיים האחרונות חלקם של השטרות עמד על 96%, ומחזור המעות היווה כ-4%).

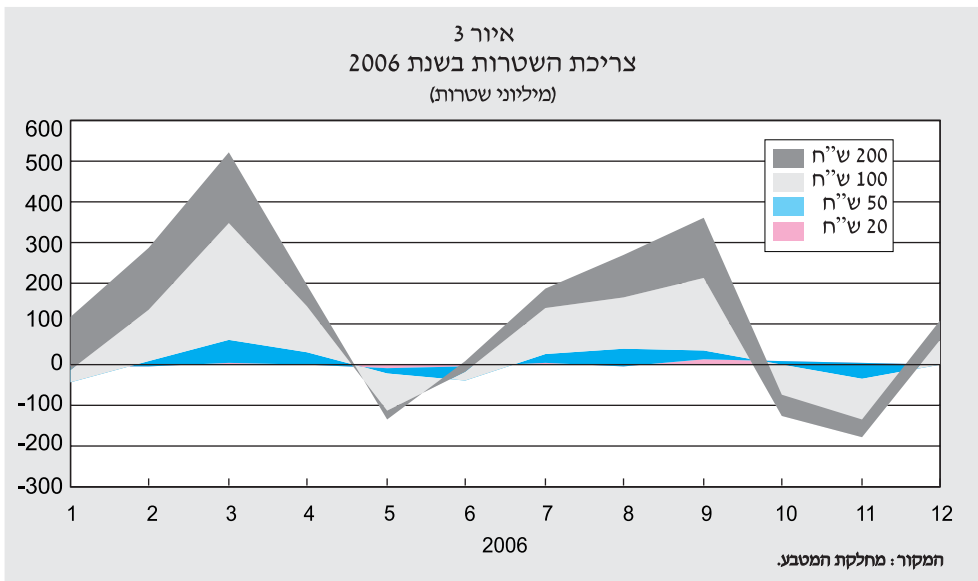
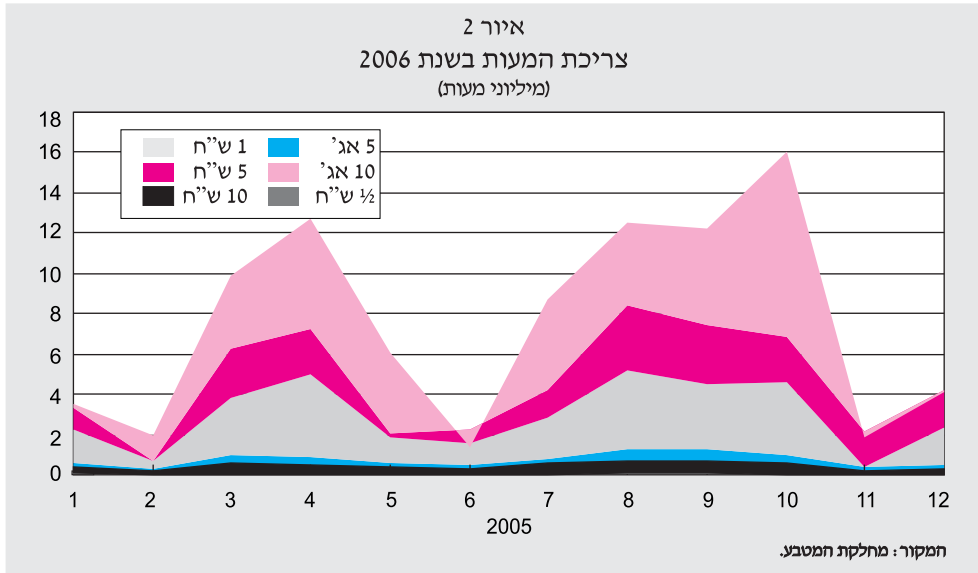
לוח 1: מחזור המטבע והתפלגותו למחזורי השטרות והמעות (סופי שנים, מיליארדי ש"ח)

השנה	מחזור השטרות	מחזור המעות	סך מחזור המטבע
2002	17.2	0.8	18
2003	18.2	0.9	19.1
2004	19.8	1	20.8
2005	23.3	1.1	24.4
2006	24.4	1.1	25.5

(ג) עונתיות במחזור המטבע

הביקוש למזומן מאופיין בתנודתיות על פני חודשים ושנים.

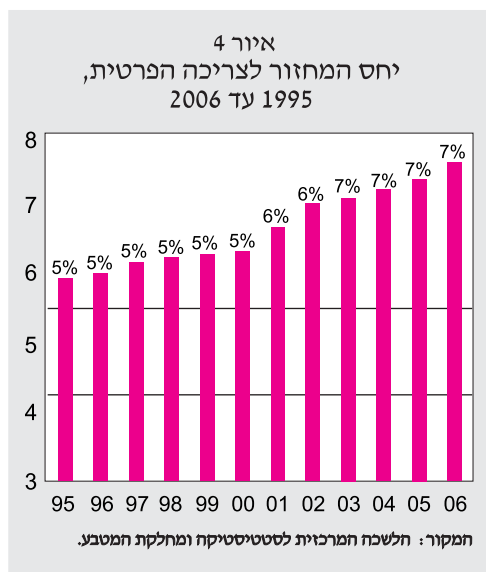
דפוסי העונתיות על פני השנים בכל אחד מערכי השטרות זהים זה לזה, וכן גם בצריכת המעות. העונתיות על פני חודשי השנה מאופיינת בצריכה גבוהה בחג הפסח (החודשים מארס ואפריל), בחודשי הקיץ יולי ואוגוסט (חופשות) ובתקופת החגים (אוקטובר) והחגים הלועזיים (דצמבר).

ד) המשתנים הכלכליים במשק ומגמות במחזור

1) אמצעי התשלום במשק

המזומן שבידי הציבור היווה 41% מסך אמצעי התשלום במשק (M1), הערך הנמוך ביותר זה עשר שנים.

בשנת 2006 גדל ערכו של M1 ב-8% בלבד; בדומה לשנים האחרונות, עיקר הגידול (84%) מקורו בעו"ש, והוא מוסבר ברמות נמוכות של האינפלציה ושל הריבית (שעליות בהן מניעות את הציבור לצמצם את סכומי העו"ש). תומכת בהסבר זה העובדה שגידול העו"ש גבוה מזה של נכסי הציבור שבידי הבנקים (M3) בניכוי M1 (שגדל ב-6.8% בלבד).

2) המחזור ביחס לצריכה הפרטית

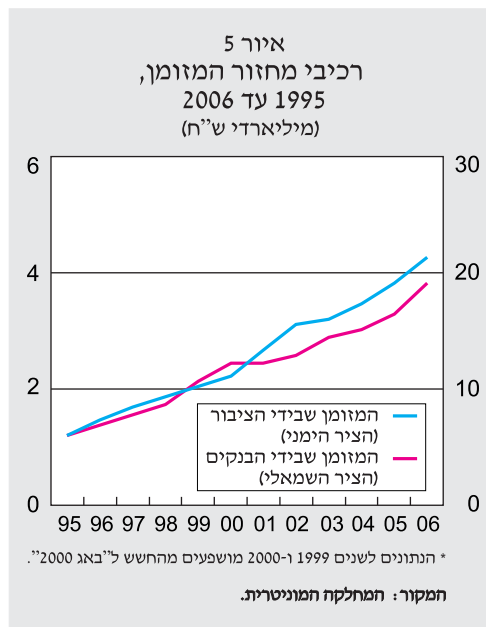
המזומנים ממשיכים להיות אמצעי תשלום חיוני לצריכה הפרטית; על כך מעיד היחס בין המחזור לצריכה הפרטית, המאופיין בשנים האחרונות במגמת גידול מתונה. בשנת 2006 עמד יחס זה על 7.3%.

3) הקשר בין המזומנים שבידי הבנקים

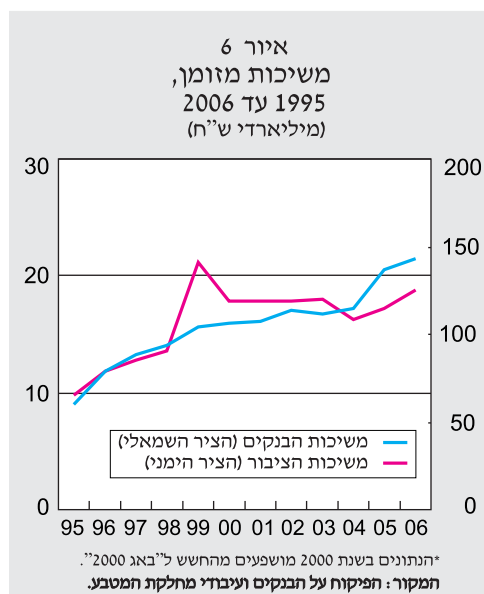
לבין המזומנים שבידי הציבור

קיים קשר מובהק בין שני רכיביו של המחזור המזומנים שבידי הציבור והמזומנים שבידי הבנקים: ביקושי המזומנים על ידי הבנקים לאורך השנים מתואמים עם ביקושי המזומנים על ידי הציבור. חלקם של המזומנים שבידי הציבור בסך המזומנים עמד בשנת 2006 על 85%, וחלקם של המזומנים שבידי הבנקים - על 15%.

עוד נמצא כי סך משיכות המזומנים על ידי הציבור (מהבנקים ומהמכונות האוטומטיות) ב-2006 היה גדול פי שמונה מסך משיכות הבנקים מבנק ישראל; פירושו של דבר שמזומן מבנק ישראל ממוחזר במהלך השנה על ידי הציבור באמצעות הבנקים שמונה פעמים בממוצע עד לחזרתו לבנק ישראל. מגמת

הגידול של היחס בין משיכות המזומנים על ידי הציבור למשיכות הבנקים מלבד ישראל, שהחלה בשנת 2004, הצטמצמה השנה ב- 4%, הודות לירידה (0.5%) בהיקף המשיכות של הציבור מהבנקים לעומת גידול אשתקד (27%).

תיבה 1: המכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים

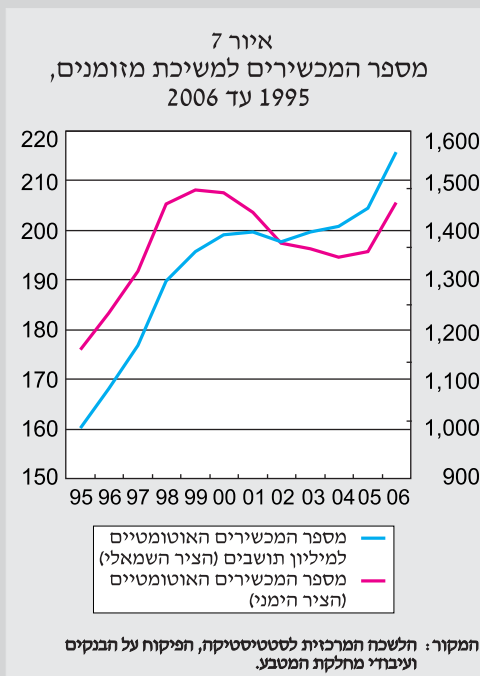
מגמות בישראל והשוואה בין-לאומית (2005)

בשנת 2006 נמשכה מגמת הגידול של מספר המכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים - גידול של 7% לעומת 2005. השנה הגיע מספרם של המכשירים לשיא של 1,463¹. גידול זה נובע בין היתר משינוי בפיקוח על עמלת המשיכה: עד דצמבר 2005 לא נגבתה עמלה על משיכת מזומן ממכשיר בנק אוטומטי, A.T.M. (למעט עמלת רישום שורה בחשבון בגין המשיכה), ולפיכך לבנקים לא היה תמריץ להפעיל מכשירים נוספים. בדצמבר 2005 בוטל הפיקוח על עמלת המשיכה ממכשירים הממוקמים מעל חצי ק"מ מסניף בנק שבו חובה להציב מכשיר. העמלה על משיכה באמצעות מכשירים שאינם צמודים לסניף ואינם בפיקוח מגיעה כיום לכ-5 ש"ח ויותר. שינוי זה היווה תמריץ להגדלת מספר המכשירים של הבנקים ולכניסתן-לשוק של חברות פרטיות נוספות, אשר עמלת המשיכה שהן גובות אינה בפיקוח. לאחרונה הוכנסו גם מכונות מסוג cash dispenser, המתופעלות על ידי בתי העסק שבהם הן מוצבות (בבעלות חברת "כספונט"), כנהוג בחו"ל – מכשירים שעלות רכישתם ותפעולם נמוכה מזו של מכשירי A.T.M.

במקביל התווספו לאחרונה חלופות נוספות למשיכת מזומנים, ברשתות שיווק ובתחנות דלק.

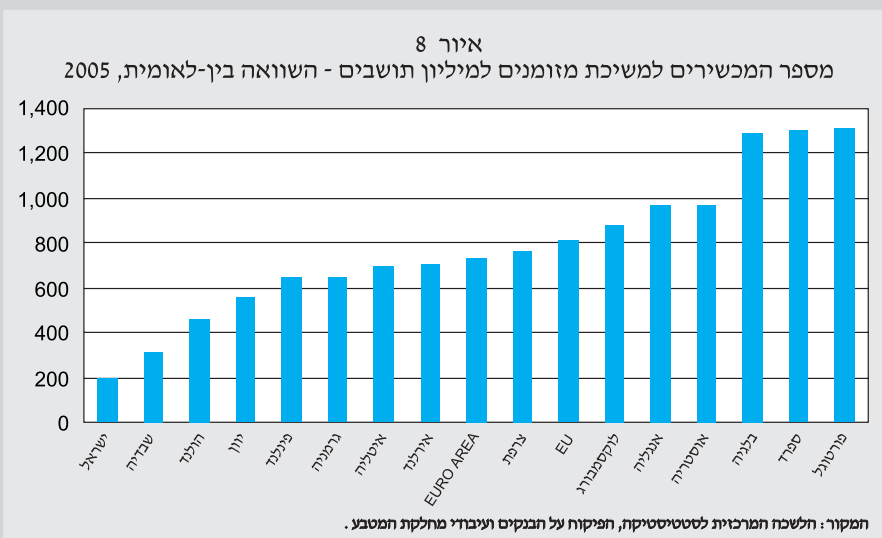
¹ כולל מכשירים בבעלות שב"א (שירותי בנק אוטומטיים).

העובדה ששינויים אלו חלו רק לאחרונה עשויה להסביר את מספרם הנמוך של המכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים לכל מיליון תושבים בישראל, הנתון הנמוך ביותר בין מדינות ההשוואה. (ראו לוח 8).

במקביל ירד בשנים האחרונות מספר המשיכות מ-A.T.M. מספרן ירד משיא של 124 מיליונים בשנת 2002 ל-119 מיליונים בסוף שנת 2006, ירידה של 4%. עם זאת גדל שווי המשיכה הממוצעת מ-313 ש"ח בשנת 2002 ל-422 ש"ח בשנת 2006, גידול נומינלי של 35%, שאולי מוסבר, בין היתר, בהתגברות הנטייה לחסוך במספר המשיכות, בגלל עמלת המשיכה.

ערך המשיכה הממוצעת של מזומן ממכשיר אוטומטי בישראל, במונחי אירו, עמד בשנת 2005 על 69 אירו, לעומת חציון של 121 אירו במשיכות הממוצעות במדינות המשוות. המשיכות הממוצעות הגבוהות ביותר נרשמו ביוון (235 אירו) ובאיטליה (173 אירו).

מספר המשיכות של המזומנים ממכשירי הבנק האוטומטיים לתושב ישראל עמד בשנת 2005 על 16. החציון במדינות המשוות עומד על 29 משיכות לתושב, ומספר המשיכות לתושב נע בין 3 משיכות בדנמרק ל-80 משיכות בפינלנד.

סכום המשיכה השנתי המצטבר לתושב בארץ היה בשנת 2005 1,114 אירו. סכום זה הוא מהנמוכים ביותר בקרב המדינות המשוות (מייד אחרי דנמרק), שבהן ממוצע המשיכה השנתית המצטברת לתושב עמד על 3,013 אירו.

לוח 2: המכשירים למשיכת מזומנים - השוואה בין-לאומית, 2005

המדינה	מספר המכונות ATM למיליון תושבים	מספר המשיכות לתושב בשנה	ערך המשיכה הממוצעת באירו	סכום המשיכה לתושב
ישראל 2006	206	17	75	1,269
ישראל 2005	196	16	69	1,114
שוודיה	310	35	97	3,400
הולנד	461	29	115	3,320
דנמרק	554	3	157	505
יוון	555	15	235	3,514
קפריסין	586	10	121	1,220
פינלנד	645	80	81	6,527
גרמניה	647	30	156	4,628
איטליה	693	8	173	1,351
אירלנד	710	43	136	5,831
לוקסמבורג	886	12	143	1,764
אנגליה	968	45	93	4,180
אוסטריה	969	15	129	1,930
בלגיה	1,293	46	111	5,108
ספרד	1,298	22	106	2,341
פורטוגל	1,310	40	65	2,591

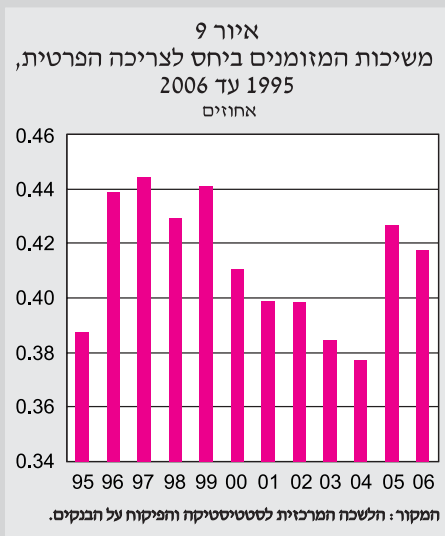
המקור: ישראל: נתוני הפיקוח על הבנקים, עיבודי מחלקת המטבע; שאר הנתונים - European Central Bank, Blue Book, Payment & Securities Settlement Systems in the European Union, december 2006.

תיבה 2: אמצעי התשלום החלופיים למזומנים

1. כרטיסי אשראי

היקף העסקאות המבוצעות (על ידי תושבי ישראל בישראל בלבד) באמצעות כרטיסי אשראי הסתכם בשנה הנסקרת ב-126 מיליארדי ש"ח. השווי הממוצע של עסקה בכרטיס אשראי עמד השנה על 246 ש"ח, ומרבית העסקאות (70%) בוצעו בסכומים נמוכים מ-200 ש"ח - ממצא שעשוי להעיד כי אמצעי תשלום זה משמש תחליף למזומן ברכישת מוצרים ושירותים במגזר הקמעוני. היקף סך העסקאות המבוצעות באמצעות כרטיסי האשראי הולך ועולה, ובשנת 2006 הוא גדל ב-11% ביחס ל-2005 (בדומה לגידול השנתי בשנתיים הקודמות).

הצריכה הפרטית כוללת את העסקאות המתבצעות על ידי הציבור בכל אמצעי התשלום, שעיקרם מזומן, כרטיסי אשראי וצ'קים. היחס בין היקף העסקאות המבוצעות באמצעות כרטיסי אשראי לצריכה הפרטית עמד בשנת 2006 על 37%, גידול של 2 נקודות אחוז

ביחס לאשתקד. במקביל, חלקן של משיכות המזומנים על ידי הציבור (מהבנקים ומהמכשירים האוטומטיים) בשנת 2006 עמד על 42% מסך הצריכה הפרטית והסתכם בכ-143 מיליארדי ש"ח. (מתוכם 50.5 מיליארדים נמשכו באמצעות המכשירים האוטומטיים). בשנתיים האחרונות גדל היחס בין משיכות המזומנים לסך הצריכה הפרטית בהשוואה לשנים קודמות. בשנת 2005 נרשמה עלייה גדולה (13%) של יחס זה, המוסברת בגידול שווי המשיכה הממוצעת מדלפקי קופות הבנקים (29%)². נתונים אלו מלמדים כי למזומן עדיין תפקיד נכבד כאמצעי תשלום במסחר הקמעוני.

לוח 3: השוואה בין המזומן להיקף העסקאות בכרטיסי אשראי, 2006

הסכום השנתי (מיליארדי ש"ח)	גידול הסכום השנתי (אחוזים)	היחס לצריכה הפרטית (אחוזים)	הסכום השנתי לתושב (ש"ח)
משיכת מזומנים ממכשירים אוטומטיים	51	15	15
משיכת מזומנים מדלפקי קופות הבנקים	93	-0.5	27
ביצוע עסקאות בכרטיסי אשראי	126	11	37

² על משיכת מזומנים מדלפקי קופות הבנקים נגבית מהלקוח עמלה בסך 3.7 ש"ח עד 4 ש"ח ברוב סניפי הבנקים המסחריים שבהם מתנהל חשבונו, ובסך 5 ש"ח עד 5.65 ש"ח ברוב סניפי הבנקים שבהם לא מתנהל חשבונו.

2. המחאות (צ'קים)³

התשלום בהמחאות מקובל בעיקר במגזר העסקי, ובו השווי הממוצע לעסקה המתבצעת בהמחאה עמד בשנת 2006 על 5,439 ש"ח. גם השנה נמשכה עליית השווי הממוצע של עסקה בהמחאה, עלייה המוסברת הן בירידה של מספר העסקאות שבוצעו בהמחאות והן בעליית השווי של העסקאות שבוצעו בהן.

עדות אפשרית לירידת השימוש בהמחאות לרכישת מוצרים ושירותים ומעבר לשימוש בכרטיסי אשראי לצורך זה היא ירידה של יחס ההוצאה בהמחאות להוצאה על צריכה פרטית⁴ לעומת מגמת גידול של יחס השימוש בכרטיסי אשראי להוצאה זו בעשר השנים האחרונות. (אף על פי כן ההמחאות הן עדיין אמצעי התשלום העיקרי.)

את הפחתת השימוש בהמחאות ניתן לייחס לשתי מגמות מקבילות: ראשית, זמינותן של עמדות החיוב לביצוע עסקאות בכרטיסי אשראי (points of sale) גדלה עם השנים, וב-2006 הגיע מספרן ל-88,476, גידול של 7.5% בממוצע לשנה בשלוש השנים האחרונות. שנית, בתי העסק אינם מוכנים לשאת בסיכון של החזרת ההמחאות ומעדיפים כרטיסי אשראי, שבהם חברות כרטיסי האשראי הן הנושאות בסיכון של אי תשלום. השימוש בהמחאות הופך פחות מקובל כאמצעי תשלום בבתי עסק, עקב גידול מספרם של הצ'קים החוזרים, ובעקבותיו של מספר החשבוניות המוגבלים⁵ ושל מספר הלקוחות שחשבוניותיהם הוגבלו בנסיבות מחמירות⁶.

³ כולל את כל תנועות הסליקה לחשבוניות העו"ש של הציבור.

⁴ מחושב לפי נתוני ההוצאה באמצעי התשלום החלופיים, שאינם מבטאים רק צריכה פרטית אלא גם הוצאה של עסקים.

⁵ חשבון מוגבל – חשבון שחזרו בו לפחות 10 צ'קים במשך שנה, וממועד הצ'ק הראשון ועד הצ'ק האחרון חלפו לפחות 15 יום.

⁶ לקוח שחשבונו מוגבל בנסיבות חמורות – לקוח שהוגבל פעם נוספת במהלך שנת ההגבלה, או בתוך 3 שנים ממועד סיום ההגבלה הראשונה.

בעקבות מלחמת לבנון השנייה תוקנו תקנות צ'קים ללא כיסוי (סייגים לתחולת החוק), התשס"ו - 2006. העלייה של מספר החשבוניות המוגבלים במערכת ובמספר הלקוחות שהוגבלו כתוצאה מכך נצפתה בשנת 2006 קודם לביטול ההגבלות בחשבוניות של לקוחות הבנקים בהתאם לתקנות הנ"ל.

2. מחזור השטרות

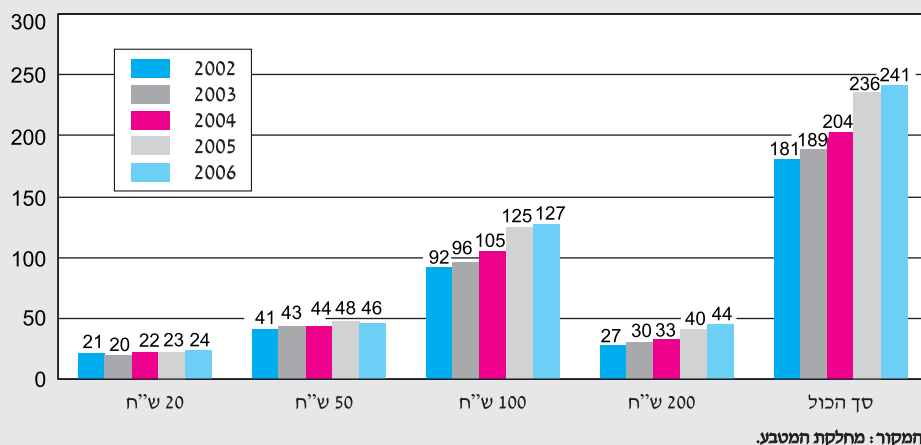
(א) ערך השטרות במחזור ומספרם

ערך מחזור השטרות הסתכם השנה ב-24.3 מיליארדי ש"ח, לעומת 23.3 מיליארדים בשנה הקודמת, עלייה של 4.2%. מספר השטרות במחזור עלה מ-236 מיליוני שטרות בשנה הקודמת ל-241 מיליונים השנה, גידול של 2.5%. הפער בשיעור הגידול בין ערך מחזור השטרות למספר השטרות במחזור מוסבר בעיקרו בגידול משמעותי (כ-10%) של מספר השטרות מהעריך 200 ש"ח במחזור על חשבון השטרות מהעריך 50 ש"ח (שמספרם פחת בכ-3%).

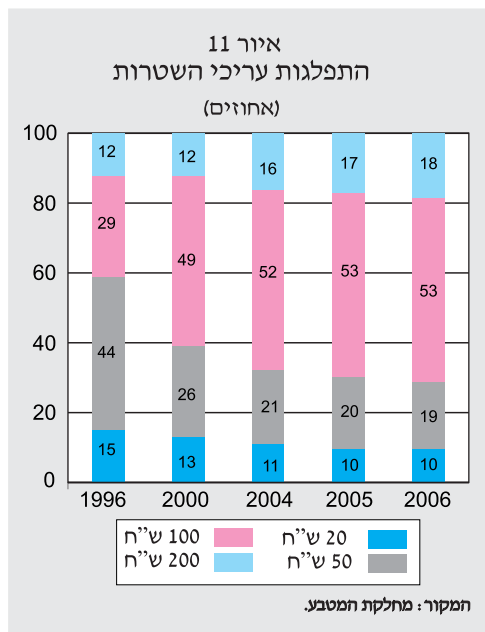
לוח 4: ערך מחזור השטרות לפי עריכים, 2002 עד 2006 (סופי שנים, מיליוני ש"ח)

2006	2005	2004	2003	2002	
471	457	436	404	415	20 ש"ח
2,320	2,389	2,181	2,144	2,054	50 ש"ח
12,704	12,460	10,481	9,624	9,176	100 ש"ח
8,833	8,033	6,689	6,037	5,484	200 ש"ח
24,328	23,339	19,787	18,209	17,129	סך הכול

איור 10
מספר השטרות במחזור, 2002 עד 2006
(מיליוני שטרות)

(ב) הרכב מחזור השטרות לפי ערכים

הרכב מחזור השטרות מושפע בין היתר מתמהיל השטרות המוצע לציבור במכשירים האוטומטיים למשיכות מזומנים. בשנת 2006 עמד שווי סך המשיכות מהמכשירים על 35% מסך שווי המשיכות של הציבור מהבנקים. (היתר נמשכו באמצעות הדלפקים בסניפים).

במחצית השנייה של שנת 2006 הוכנס העריך 200 ש"ח, לראשונה, לחלק מהמכשירים האוטומטיים של הבנקים. המשמעות של הכנסת ערכי שטרות גבוהים מבחינת מפעילי המכונות היא הקטנת עלויות השינוע והטיפול, ולכך הייתה השפעה מיידית על צריכת השטרות. חלקם של השטרות מהעריך 200 ש"ח במחזור גדל מתחילת השנה ב-1.3%, בעוד שחלק השטרות של 50 ש"ח ו-100 ש"ח פחת ב-1.1% וב-0.28% בהתאמה.

עם השנים ניתן לראות שינוי מגמה בהרכב הערכים במחזור השטרות: משקלותיהם של הערכים 20, 50 ו-100 ש"ח הולכים ויורדים, ומשקל העריך 200 ש"ח הולך ועולה. הדבר בא לידי ביטוי בעליית העריך הממוצע במחזור השטרות ל-101 ש"ח בשנת 2006, וזאת לאחר גידול מתמיד בשנים 2000 עד 2005 - 92.0, 94.6, 96.3, 97.5 ו-99.1 ש"ח, בהתאמה.

לוח 5: משקלות הערכים במחזור (אחוזים)

העריך	1996	2000	2004	2005	2006
20 ש"ח	15	13	11	10	10
50 ש"ח	44	26	21	20	19
100 ש"ח	29	49	52	53	53
200 ש"ח	12	12	16	17	18

(ג) צריכת השטרות

בצריכת השטרות שני רכיבים: הבלאי - שטרות שאינם ראויים לשימוש חוזר ונגרסים בתהליך הספירה והמיון בבנק ישראל; גידול המחזור - ההפרש בין המשיכות להפקדות, שהוא הביקוש.

צריכת השטרות בשנת 2006 הסתכמה ב-94.6 מיליוני שטרות.

הבלאי: הבלאי הוא הרכיב העיקרי בצריכת השטרות, והוא הסתכם בשנת 2006 ב-94%, גבוה מאשר אשתקד (64%). העלייה של חלק הבלאי בסך הצריכה נובעת מהגידול הגבוה של כמות

השטרות הנגרסים בשנת 2006 בהשוואה לאשתקד – גידול של 54% (לעומת 6% בלבד בסך צריכת השטרות).

הגידול הגבוה ביותר של כמות הבלאי (164%) היה בעריך 200 ש"ח - בין היתר הודות לגידול השימוש בו בעקבות הכנסתו למכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים. (חלקו של הבלאי בעריך 200 ש"ח הוא עדיין הנמוך ביותר מבין ערכי השטרות). חלקו של העריך 100 ש"ח בבלאי נשאר גם השנה הגבוה ביותר (47%), וכן גם חלקו בצריכה (47%).

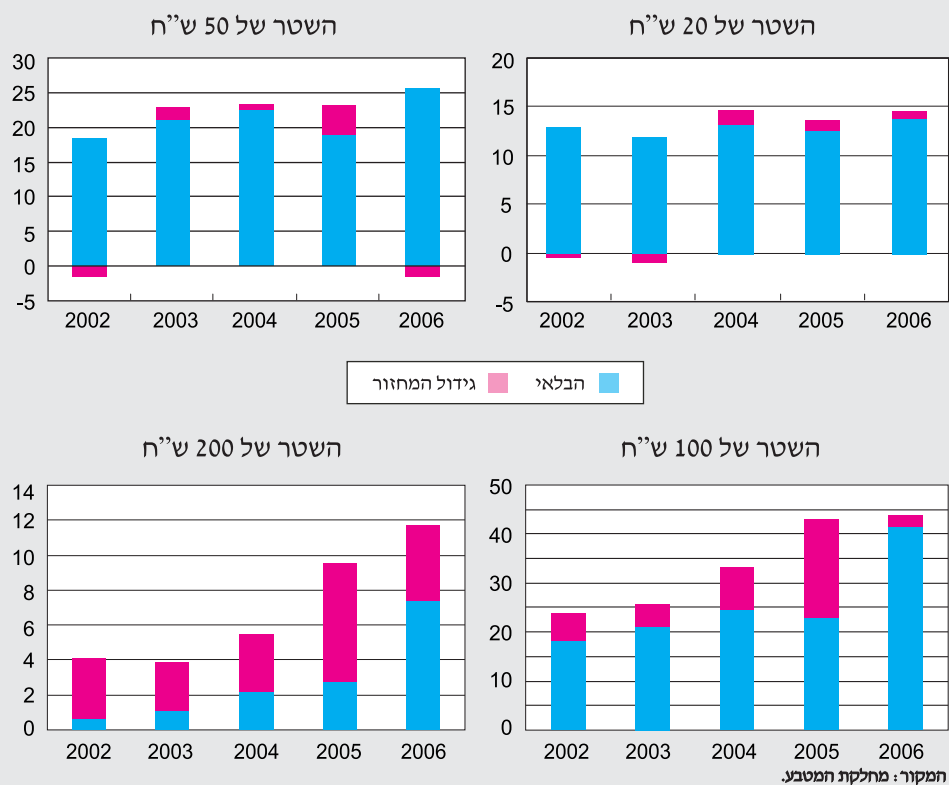
איכות השטרות במחזור מהעריך 20 ש"ח היא הנמוכה ביותר - תוצאה של ריבוי מספר גלוליו בשווקים, של היעדרו מהמכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים ושל יחס הציבור אליו. לשם שיפור עמידותם של השטרות הוציאה מחלקת המטבע בשנת 2006 שטרות של 20 ש"ח המודפסים על נייר באיכות משופרת. יעילותו של הנייר החדש תיבחן בשנים הקרובות.

גידול המחזור : במחזור השטרות נרשם גידול מתון - של 6.1 מיליוני שטרות, שיעור נמוך ב-81% מהגידול אשתקד, שעמד על 32 מיליוני שטרות. עיקר הגידול של מספר השטרות במחזור השנה (4.3 מיליוני שטרות) היה בעריך 200 ש"ח, וזאת במקביל לירידה של מספר השטרות בעריך 50 ש"ח (1.4- מיליוני שטרות).

לוח 6: צריכת השטרות, הבלאי וגידול המחזור, 2002 עד 2006 (מיליוני שטרות)

העריך	2002	2003	2004	2005	2006	
20 ש"ח	13.1	12.2	13.3	12.8	14.0	הבלאי
	-0.4	-0.8	1.6	1.1	0.7	גידול המחזור
	12.7	11.4	14.9	13.9	14.7	סך כל הצריכה
50 ש"ח	18.5	21.2	22.5	19	25.6	הבלאי
	-1.4	1.8	0.8	4.2	-1.4	גידול המחזור
	17.1	23.0	23.3	23.2	24.2	סך כל הצריכה
100 ש"ח	18.3	21	24.6	23	41.5	הבלאי
	5.7	4.5	8.6	19.9	2.5	גידול המחזור
	24.0	25.5	33.2	42.9	44.0	סך כל הצריכה
200 ש"ח	0.6	1.1	2.2	2.8	7.4	הבלאי
	3.5	2.8	3.3	6.8	4.3	גידול המחזור
	4.1	3.9	5.5	9.6	11.7	סך כל הצריכה
סה"כ	50.5	55.5	62.6	57.6	88.5	הבלאי
	7.4	8.3	14.3	32.0	6.1	גידול המחזור
	57.9	63.8	76.9	89.6	94.6	סך כל הצריכה

איור 12
גידול המחזור והבלאי, 2002 עד 2006
 (מיליוני שטרות, סופי שנים)

(ד) ההפקדות והמשיכות של שטרות

הפקדות השטרות בבנק ישראל הסתכמו השנה ב-198 מיליוני שטרות, לעומת משיכות בסך 204 מיליונים. היקפי ההפקדות והמשיכות של השטרות השנה היו גבוהים ביחס לשנתיים האחרונות, שבהן הם פחתו.

לוח 7: ההפקדות והמשיכות של השטרות בבנק ישראל לפי עריכים, 2001 עד 2006 (מיליוני שטרות)

המשיכות					ההפקדות					
2006	2005	2004	2003	2002	2006	2005	2004	2003	2002	
19	20	20	19	23	17	19	19	20	24	20 ש"ח
52	53	59	69	63	110	49	58	67	64	50 ש"ח
112	100	93	102	104	53	80	84	98	99	100 ש"ח
21	19	17	19	18	18	12	14	16	15	200 ש"ח
204	192	189	209	208	198	160	175	201	202	סך הכול

מקורו של גידול ההפקדות הוא בעריכים 50 ש"ח ו-200 ש"ח, ומקורו של גידול המשיכות - בעריכים 100 ש"ח ו-200 ש"ח. את גידול השימוש בעריך 200 ש"ח ניתן לייחס, כאמור, לכניסתו של העריך למכשירים למשיכת מזומנים ולגידול של פעילות החלפנים הממירים מטבע תמורת מזומנים.

על אף גידולם של היקפי ההפקדות והמשיכות של השטרות השנה, נשארה רמתם נמוכה מאשר בשנים 2001 עד 2003. תופעה זו - הצטמצמות היקף ההפקדות והמשיכות של הבנקים מול בנק ישראל בשנים אחרונות מחד גיסא, וגידול המחזור מאידך - משמעותה ששטרות שוהים במחזור יותר זמן מאשר בעבר, דבר הגורם גם לשיעור בלאי גבוה יותר של השטרות המופקדים בבנק ישראל. אחד ההסברים לכך נעוץ בייעול שיטת העבודה של הבנקים בשנים האחרונות: במטרה להקטין את העלויות של שינוע המזומנים לבנק ישראל רכשו חלק מהבנקים מכונות לספירה ומיון, וכך הגדילו את מיחזור השטרות.

לוח 8: מספר הפעמים ששטר חוזר לבנק ישראל בממוצע שנתי, 2002 עד 2006

השנה	20 ש"ח	50 ש"ח	100 ש"ח	200 ש"ח
2002	1.2	1.6	1.1	0.5
2003	1.1	1.6	1	0.5
2004	1.0	1.4	0.8	0.4
2005	0.9	1.1	0.7	0.3
2006	0.9	1.2	0.9	0.4

לוח 9: מספר החודשים ששטר שוהה במחזור טרם הפקדתו בבנק ישראל, 2002 עד 2006

השנה	20 ש"ח	50 ש"ח	100 ש"ח	200 ש"ח
2002	9.7	7.7	11.3	22.1
2003	10.8	7.4	11.8	22
2004	12.1	8.7	14.7	28.7
2005	13.1	10.6	17.3	35.5
2006	13.7	10.4	14	29.2

3. שטרות מהסדרה הישנה של השקלים החדשים (סדרה א')

מחזור השטרות מכיל גם שטרות מהסדרה הישנה של השקלים החדשים, שהילכו במחזור החל משנת 1985 והוחלפו במהלך שנת 1999. שטרות אלו אינם עוד הילך חוקי במחזור, אך עד סוף שנת 2010 ניתן להחליפם בבנק ישראל בשטרות מהסדרה הנוכחית המהלכת במחזור.

היחס בין שוויו של עריך לבין יתרת השטרות מאותו עריך במחזור הוא יחס הפוך: ככל שערכו של שטר גבוה יותר, מספר השטרות מאותו עריך במחזור קטן יותר. מכאן שככל שהשווי הכספי של השטר מהסדרה הישנה גדול יותר, הציבור מקפיד יותר להחליף אותו בבנק ישראל. סך השווי הכספי של שטרות מהסדרה הישנה הנמצאים עדיין בידי הציבור היה ב-2006 199 מיליוני ש"ח, ומשקלו בסך המחזור היה 0.78%.

לוח 10: מספר השטרות במחזור מהסדרה הישנה של השקלים החדשים, 2002 עד 2006 (מיליונים)

השנה	20 ש"ח	50 ש"ח	100 ש"ח	200 ש"ח
2002	1.9	1.7	0.7	0.3
2003	1.9	1.6	0.7	0.3
2004	1.8	1.5	0.6	0.2
2005	1.8	1.5	0.6	0.2
2006	1.8	1.4	0.6	0.2

לוח 11: השווי הכספי של השטרות מהסדרה הישנה, 2002 עד 2006 (מיליוני ש"ח)

השנה	20 ש"ח	50 ש"ח	100 ש"ח	200 ש"ח
2002	38	85	73	69
2003	37	79	65	53
2004	37	75	61	45
2005	37	73	58	40
2006	36	71	55	37

ניתן להחזיר שטרות מהסדרה הישנה בבנק ישראל ולקבל תמורתם שטרות
מהסדרה הנוכחית - עד 31/12/2010

4. מחזור המעות

(א) ערך המעות שבמחזור ומספרן

גידולו של מחזור המעות הולך ומואץ בשנים אחרונות. שיעור גידולו ב-2006 לעומת 2005 הגיע ל-8.9%. ערכו של מחזור המעות הסתכם השנה ב-1,130 מיליוני ש"ח. ערך המעות במחזור גדל ביחס ישר לשווי של העריך. (הגידול הגבוה ביותר היה בעריך 10 ש"ח.) לפיכך סך הגידול של מספר המעות במחזור היה נמוך מהגידול של סך ערכן ועמד על 7.1% בלבד. מספר המעות במחזור הסתכם בסוף השנה ב-1,524 מיליונים, לעומת 1,423 מיליונים אשתקד.

יותר ממחצית (51%) ממספר המעות שבמחזור הן מעות של 10 אג'. עריך זה משמש בין היתר לעודף בתחבורה הציבורית העירונית. העריך 1 ש"ח, שמרבים להשתמש בו במדחנים ובמכונות הממכר, היווה ב-2006 23% מכלל המחזור, ושני עריכים אלו יחד היוו 74% מכלל המחזור. עריכי המעות הגבוהים, 5 ש"ח ו-10 ש"ח, נמצאים פחות בשימוש, וחלקם במחזור קטן - כ-3% כל אחד.

העריך הממוצע במחזור המעות הוא 0.74 ש"ח, וזאת מפני משקלו הרב של העריך 10 אג' במחזור. שווי העריך הממוצע גדל מעט בשנים האחרונות בעקבות עלייה מסוימת בחלקם של עריכי המעות הגבוהים. (שווי העריך הממוצע בשנת 2002 היה 0.71 אגורות בלבד.)

לוח 12: ערך המעות שבמחזור לפי עריכים, 2002 עד 2006 (מיליוני ש"ח)

2006	2005	2004	2003	2002	
10	10	9	9	9	5 אג'
78	72	68	63	60	10 אג'
54	50	47	44	43	1/2 ש"ח
344	318	295	274	262	1 ש"ח
245	226	212	199	190	5 ש"ח
400	362	329	300	278	10 ש"ח
1,130	1,038	960	889	838	סך הכול

לוח 13: מספר המעות שבמחזור לפי עריכים, 2002 עד 2006 (מיליוני מעות)

2006	2005	2004	2003	2002	
209	199	190	184	177	5 אג'
775	724	677	633	604	10 אג'
107	100	94	89	85	1/2 ש"ח
344	318	295	274	262	1 ש"ח
49	45	42	40	38	5 ש"ח
40	36	33	30	28	10 ש"ח
1,524	1,423	1,330	1,249	1,194	סך הכול

לוח 14: הגידול של ערך המעות שבמחזור, 2002 עד 2006 (אחוזים)

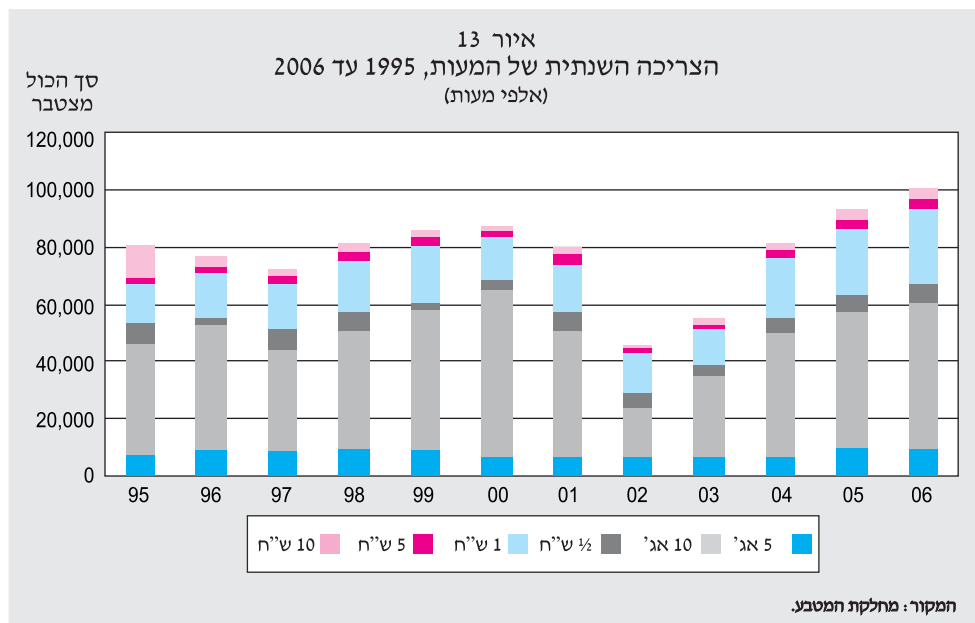
2006	2005	2004	2003	2002	
4.8	5.0	3.5	3.6	4	5 אג'
7.0	7.1	6.8	4.8	2.9	10 אג'
7.1	6.3	5.8	4.4	6.4	1/2 ש"ח
8.2	7.8	7.6	4.6	5.9	1 ש"ח
8.6	6.4	6.7	4.3	2.6	5 ש"ח
10.5	10.0	9.7	7.8	4.2	10 ש"ח
8.9	8.1	7.9	6.1	3.8	סך הכול

(ב) צריכת המעות

צריכת המעות גדלה משמעותית בשנים 2005 ו-2006, לאחר ירידה בשנים 2002 ו-2003, שינוי שניתן להסביר בהתאוששות המשק בשנים האחרונות.

ההשפעה של תופעת האובדנים על הביקוש למעות

חלק לא מבוטל מצריכת המעות הוא מעות שהולכות לאיבוד, ומכאן שהצריכה בפועל קטנה מזו הרשומה. האובדנים הם תופעה טבעית; הם נובעים משימוש שוטף במעות כאמצעי תשלום בעל ערך נמוך, וגדלים ביחס הפוך לשווי המעה.

(ג) ההפקדות והמשיכות של מעות

בשנת 2006 הופקדו בבנק ישראל 114 מיליוני מעות, ונמשכו ממנו 215 מיליונים. העריכים הדומיננטיים בהפקדות והמשיכות הם 1 ש"ח ו-10 אג'; כמו לגבי השטרות, גם לגבי המעות, הייתה בשנים אחרונות התייעלות בפעילות הבנקים מול בנק ישראל. הדבר בא לידי ביטוי בירידה של היקף ההפקדות בשנת 2006 לעומת השנים הקודמות.

לוח 15: ההפקדות והמשיכות של מעות בבנק ישראל לפי עריכים, 2002 עד 2006 (מיליוני מעות)

המשיכות					ההפקדות					העריך
2006	2005	2004	2003	2002	2006	2005	2004	2003	2002	
14	13	11	11	12	5	4	4	5	5	5 אג'
101	93	91	82	73	50	46	47	53	56	10 אג'
16	16	15	15	15	9	10	10	12	10	חצי ש"ח
60	61	63	57	58	34	37	42	45	43	1 ש"ח
13	13	13	14	13	9	10	11	12	12	5 ש"ח
11	11	12	12	11	7	7	9	10	10	10 ש"ח
215	207	205	192	182	114	114	123	136	137	סך הכול

תיבה 3: מדיניות חדשה לתפעול המזומנים במשק

מחלקת המטבע גיבשה מדיניות חדשה לתפעול מערך המזומנים בישראל, וזאת על בסיס עקרונות ניהול המזומנים שיושמו במדינות מתקדמות בעולם.

מטרות מחלקת המטבע, שעל פיהן גובשה מדיניות זו, הן שמירה על איכות גבוהה של השטרות והמעות שבמחזור, הקטנת עלויות התפעול של המזומנים לציבור, לבנק ישראל ולעוסקים במזומנים ומתן שירות ברמה גבוהה ללקוחות מחלקת המטבע.

על פי מדיניות זו ייקבעו "מרכזי מזומנים" - גופים ייעודיים שיטפלו במזומנים וירכזו את פעילות הבנקים מול מחלקת המטבע. גופים אלו יאושרו על ידי בנק ישראל, ויהיה עליהם לעמוד בתקני האיכות של הבנק בביצוע הפעולות הבאות במזומנים:

- ספירה – דיוק בספירה;
 - זיהוי של שטרות ומעות מזויפים – יכולת טכנולוגית לבדיקת מקוריות;
 - מיון – הפרדה בין מטבע שראוי להיכנס שוב למחזור למטבע שאינו ראוי לכך.
- מרכזים אלו יהיו הגופים היחידים שיהיו רשאים -
- להפקיד מזומנים בבנק ישראל ולמשוך ממנו מזומנים.
 - לספק מזומנים ולמחזר מזומנים שנספרו ומוינו לציבור ולבנקים.

עקרונות המדיניות החדשה

שיפור איכות המחזור של השטרות והמעות: שיפור איכות המחזור על ידי קביעת תקנים של איכות השטרות והמעות במחזור. השטרות החוזרים אל הציבור ואל הבנקים והמוכנסים למכשירי המשיכה האוטומטיים יחויבו בספירה ומיון במכוונות, שימוקמו ב"מרכזי המזומנים"; אלה יאושרו על ידי בנק ישראל ויבדקו תקופתית על ידי מחלקת המטבע.

הקטנת עלויות התפעול: הקטנת עלויות התפעול על ידי ויסות פנימי של מזומנים בין תאגידים בנקאיים באמצעות "מרכזי המזומנים".

ההפקדה והמשיכה של מטבע בבנק ישראל תתאפשר רק לשטרות ומעות הממוינים בין ראויים למחזור ללא-ראויים.

מתן שירות ברמה גבוהה ללקוחות בנק ישראל: הציבור יפיק תועלת משיפור איכותו של המטבע שבמחזור ומזעור הזיופים.

קביעת עמלות למרכזי מזומנים: "מרכז מזומנים" שלא יעמוד בתקן של איכות המיון יחויב בקנס.

תיבה 4: שכלול הציוד והמערכות

כדי להבטיח את איכות המחזור, לייעל את תהליכי העבודה ולהימנע מקדמת הטכנולוגיה משדרגת מחלקת המטבע את המטבעות בהתאם להתפתחויות בתחום זה במדינות המתקדמות. בד בבד משכללת המחלקה את המערכות.

כיום המעוות המקוריות מתקבלות מהמיטבעות בחו"ל ארזות בגלילים, ואילו מעוות המופקדות בבנק ישראל לאחר הספרה והמיון נארזות בשקיות ניילון בתוך קופסאות קרטון. במרבית המדינות המתקדמות גם המעוות המופקדות נארזות בגלילים, שיטה נוחה וחשכונית יותר, וגם בטיחותית יותר לעובדים. מחלקת המטבע בוחנת מעבר לאריזה בגלילים, שינוי שיביא לאחידות באריזה, לחיסכון בעלויות ובתשומות העבודה וליתר נוחות ובטיחות בשינוע.

בשלב הראשון המעוות שבמחזור ייארוזו בגלילים בבנק ישראל, ואילו את המעוות הבנקים יעבירו בשקיות ניילון להפקדה במכלים, שישונעו ישירות אל מכונות הספירה והמיון של בנק ישראל. בשלב הבא מתוכנן שגם הבנקים יארוזו בגלילים את המעוות שהם מספקים ללקוחותיהם.

תיבה 5: תקנות לגבי מטבע פגום

תקנות בנק ישראל בדבר החלפה או הוצאה מן המחזור של מטבע (שטר או מעה) שנפגם אגב שימוש או נשמד קובעות ארבע רמות שבהן מטבע נפגם, ומציינות את דרכי הטיפול בהן בבנק ישראל:

רמה א' – מטבע פגום שנשאר שלם, וערכו הנקוב ניתן לזיהוי. מטבע כזה יוחלף על ידי בנק ישראל.

רמה ב' – מטבע שנפגם, ונשאר ממנו יותר מחציו (בחתיכה אחת או במספר חתיכות). מטבע כזה יוחלף על ידי בנק ישראל.

רמה ג' – מטבע שנפגם, ונשאר בדיוק חציו (בחתיכה אחת או במספר חתיכות). מטבע כזה יוחלף על ידי בנק ישראל לאחר שנה, בתנאי שמחציתו השנייה לא הובאה לבנק להחלפה במהלך שנה זו.

רמה ד' – מטבע שנפגם, ונשאר פחות מחציו (בחתיכה אחת או במספר חתיכות). מטבע זה לא יוחלף ויוצא מהמחזור על ידי בנק ישראל.

לבירורים בדבר החלפת מטבע פגום ניתן לפנות למדור הקופות במחלקת המטבע בטלפון 02: 6552846/7

החלפת מטבע פגום:

1. ניתן להחליף מטבע פגום, ללא עמלה, בקופות בנק ישראל בירושלים ברח' קפלן 2 בימים א'-ה' בשעות 08:30-13:30, או לשלוח אותו בדואר רשום לבנק ישראל, מחלקת המטבע, מדור הקופות, ת"ד 780, ירושלים 91007.

ד. הנפקת שטרות ומעות למחזור

1. שטרות למחזור

בשנת 2006 חלו השינויים הבאים בשטר של 200 ש"ח :

- (א) השטר נושא את חתימת הנגיד הנוכחי פרופ' סטנלי פישר.
 - (ב) השטר נושא את חתימת יו"ר המועצה המייעצת הנוכחי אהרון פוגל.
 - (ג) על השטר מודפסת השנה התשס"ו 2006 במקום התשס"ב 2002.
- בשאר השטרות - 20 ש"ח, 50 ש"ח ו- 100 ש"ח - טרם חלו שינויים.

2. מטבעות למחזור

בשנת 2006 נמשכו ההכנות לקראת הנפקת מטבע של 2 ש"ח. בעריכים ובמאפיינים האחרים של המטבעות טרם חלו שינויים.

תיבה 6: סולם העריכים

העריך הגבוה ביותר בסולם העריכים נקבע כך שיהיה לו ביקוש לאחר החדרתו למחזור - משמע שלא יונפק עריך שמפאת ערכו הגבוה לא ייעשה בו שימוש לשם תשלום במזומן.

ישנם משתנים מקרו-כלכליים היכולים לשמש אינדיקטורים לקביעת העריך הגבוה, ביניהם ההכנסה לנפש ויוקר המחיה⁷. הקשר בין משתנים אלו לבין העריך הגבוה נבדק ב-23 מדינות בעולם ונמצא מובהק. (ראה איורים 14 ו-15).

1. ההכנסה לנפש והעריך הגבוה

במדינה שבה ההכנסה לנפש עולה סביר להניח כי גם צריכת המוצרים תעלה, וכי פרטים יקנו יותר מוצרים, וכן מוצרים יקרים יותר, גם כשמדובר במוצרים הנרכשים במזומן. לפיכך נצפה למצוא קשר חיובי בין ההכנסה לנפש לבין העריך הגבוה.

2. יוקר המחיה והעריך הגבוה

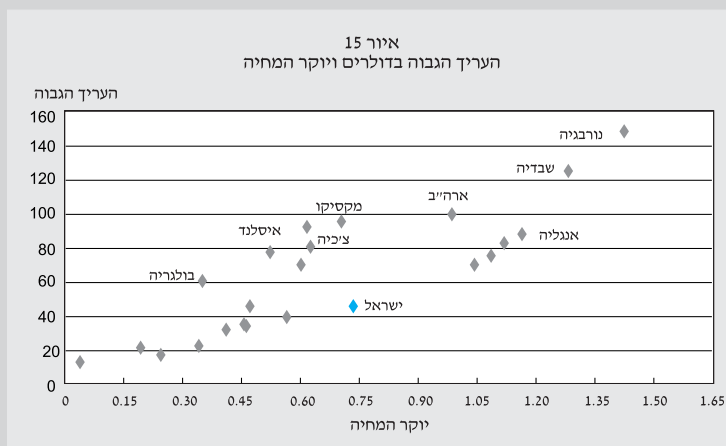
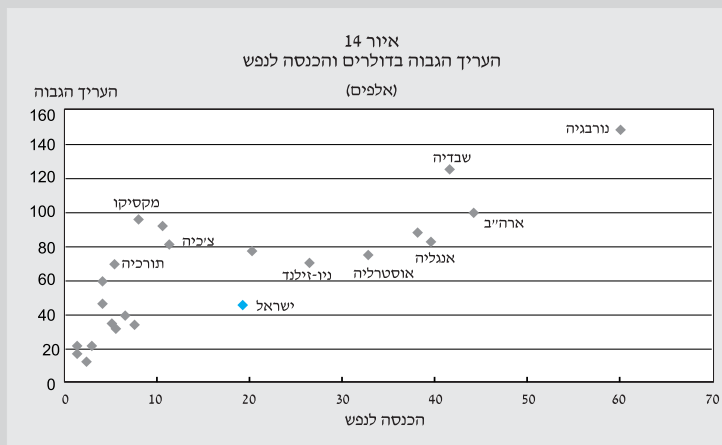
במדינה שבה יוקר המחיה עולה צריכים הפרטים להחזיק מזומנים בשווי גבוה יותר כדי לצרוך סל מוצרים נתון במזומן; לפיכך צפוי קשר חיובי בין יוקר המחיה לבין העריך הגבוה בסולם.

העריך הנמוך ביותר בסולם העריכים - הצורך בו נובע מעצם חשיבותו במערכת התשלומים במשק.

⁷ יוקר המחיה נמדד על ידי ה-PPP (Purchasing Power Parity), מדד לכוח הקנייה היחסי של מטבע, מחולק בשער החליפין מול הדולר.

בשנים האחרונות אנו עדים לעלייה מתמשכת של מחירי המתכות. כתוצאה מכך במדינות רבות בעולם עלות ייצור המעה הנמוכה ביותר עולה על ערכה הנקוב, דבר שהניע פרטים למכור אותם להתכה לשימושים אחרים. מחלקת המטבע, כמו במדינות רבות, בוחנת מתכות חלופיות לשם הוזלת עלות הייצור של המעה.

בנק ישראל ביקש מהממשלה, כמתחייב על פי החוק את אישורה לביטול המעה של 5 אג'; זאת משום שהשימוש בה נמוך, הוצאות הייצור גבוהות (עד פי שלושה מערך המעה), והיא אינה משמשת במכונות הממכר ובמדחנים.

הוספת עריכי ביניים לסולם העריכים מטרתה להקטין את מספר היחידות הממוצע הנדרש לביצוע עסקה, וכך לשפר את נוחות השימוש במזומן ולהקטין את הוצאות ההנפקה.

בחינה של סולם העריכים בישראל העלתה כי יש מקום להנפיק מעה נוספת, בערך נקוב של 2 ש"ח. תוספת זו תביא לייעול הביצוע של תשלומים במזומן, בעיקר של המשתמשים הגדולים, ולחיסכון בהוצאות ההנפקה, כך שהוצאות הייצור וההחזקה של המזומנים ימוזערו. מעה של 2 ש"ח תונפק בשלהי 2007.

ה. זיוף שטרות ומעות

פעולות למניעת זיופים ואיתור כסף מזויף

כבכל מדינה, גם בישראל נעשים ניסיונות לזיוף מטבע.

שיעור המזויפים שנתגלו בישראל בשטרות עמד בשנת 2006 על 0.002% מסך השטרות במחזור - נמוך משיעור המזויפים בגוש האירו, שעמד על 0.005%; שיעור הזיופים במעות עמד בשנת 2006 על 0.001% מסך המעות במחזור.

מרבית הזיופים בשנת 2006 נתגלו בשטרות של 50 ש"ח ו-100 ש"ח ובמעות של 10 ש"ח.

הזיופים מתגלים בבנק ישראל בתהליך הספירה והמיון של השטרות והמטבעות המופקדים בבנק על ידי הבנקים ועל ידי יחידים. גם הבנקים מגלים שטרות מזויפים שהציבור מפקיד אצלם. כל כסף מזויף מועבר על פי חוק לטיפול של משטרת ישראל, שהיא המופקדת על המאבק בזייפנות.

עובד מדינה, עובד בנק ישראל או עובד בנק מסחרי המקבל שטר או מטבע שיש לו יסוד סביר להניח כי הוא מזויף חייב על פי חוק למסור אותו מייד למשטרה לשם חקירה. תפקיד המשטרה ללכוד את העבריינים המזייפים כסף ואת מפיצי הכסף המזויף.

בנק ישראל תורם את חלקו במלחמה בזיופים בעיקר על ידי פעולות מנע שנועדו לצמצם את תופעת הזיופים:

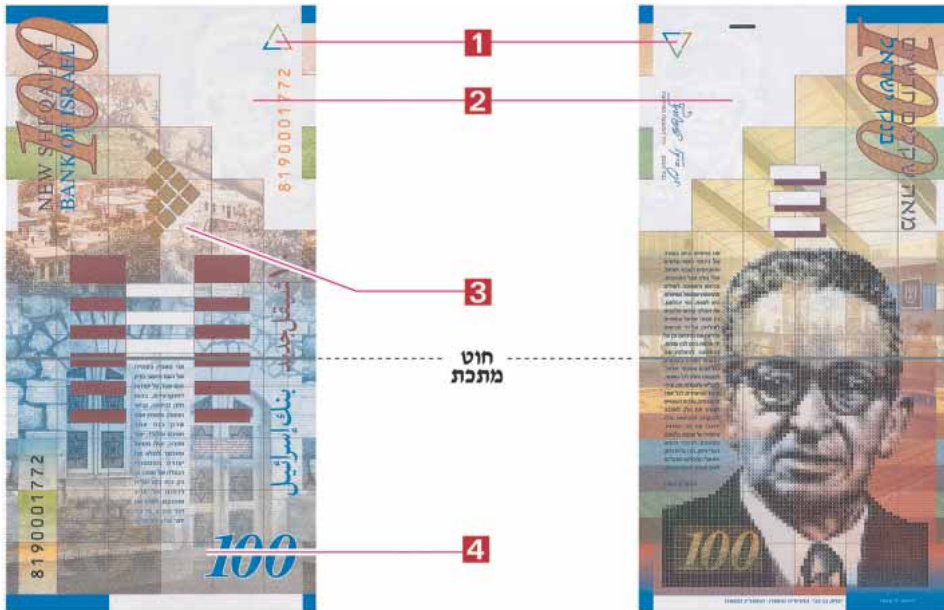
- **סימני ביטחון:** מחלקת המטבע פועלת לשדרוגם של השטרות והמעות בסימני ביטחון, הנבחרים בהתחשב בגורמים הבאים: רמת הקושי לזייף, נוחות הזיהוי על ידי הציבור הרחב, עלות ההנפקה, אורך חיי הסימן והשפעתו על אורך חיי השטר והיכולת של מנגנוני המכונות לפריטת שטרות ולממכר לזהות את השטר ללא הפרעות.

בשטרות משולבים סימני ביטחון משלושה סוגים: סימני ביטחון לציבור, סימני ביטחון לקופאים וכיו"ב, הניתנים לזיהוי באמצעות מכשור מתאים, וסימני ביטחון למכונות המיון והספירה, המזהות זיופים בתהליך המיון בבנק ישראל.

- **הגברת מודעות הציבור על ידי הסברה:** המחלקה פועלת להגברת מודעות הציבור לזיופים כחלק מהמאבק בהם, שכן לציבור תפקיד חשוב במניעת הפצתו של הכסף המזויף.

כדי להגביר את מודעות הציבור לקיומם של שטרות מזויפים ולמנוע את הפצתם בנק ישראל מפיץ עלונים המתארים את הסימנים העיקריים שבאמצעותם ניתן לזהות שטר מזויף. על הציבור להיות ער לתופעה, שכן שטר מזויף לא יוחלף, וההפסד – כולו של מחזיק השטר.

סימנים לזיהוי שטר מזויף

- 1 שני משולשים משני צידי השטר מתלכדים למגן דוד מדויק, בהצגת השטר מול האור. בשטר מזויף נראים אי דיוקים.**
- 2 דיוקן מדויק של הדמות משתקף ולידו עיגול זעיר והאות הראשונה של בעל הדיוקן. בשטר מזויף, אין השתקפות, או שהיא משובשת.**
- 3 משולש המורכב מ-10 מרובעים המשנים את צבעם כשמענעים השטר. בשטר מזויף המרובעים אינם משנים צבע.**
- 4 בהצגת השטר בזוויות שונות מבחינים בספרות גדולות המציירות את ערך השטר בדיו שקוף, שמתגלה ונעלם חליפות. בשטר מזויף הספרות אינן נעלמות.**

ס י מ נ י ב י ט ח ו ן א ל ו ק י י מ י ם ב כ ל ה ש ט ר ו ת

1. הנפקת מטבעות זיכרון ומטבעות מיוחדים

במהלך שנת 2006 הונפקו שלושה מטבעות זיכרון וסט אחד של מטבעות מיוחדים.

1. מטבעות זיכרון

(א) מטבע יום העצמאות, התשס"ו 2006 – "ההשכלה הגבוהה בישראל"

מטבע הזיכרון ליום העצמאות ה-58 של מדינת ישראל מוקדש לנושא ההשכלה הגבוהה. המטבע מבטא את הישגיה של מדינת ישראל בתחום ההשכלה הגבוהה, הישגים הבאים לידי ביטוי בתחומים רבים - הטכנולוגיה העילית, מדעי הרוח, מדעי החברה ועוד.

בצד הנושא של המטבע מיקבץ של סמלים מתחומים שונים - מדעי הטבע, מדעי הרוח, הטכנולוגיה, המתמטיקה ועוד - בתוך ריבוע, המסמל את הכובע שחובשים בוגרים של מוסדות להשכלה גבוהה בטקס קבלת התואר.

כן מופיעים הכיתובים:

בעברית: ההשכלה הגבוהה בישראל

באנגלית: HIGHER EDUCATION IN ISRAEL

בערבית: ألتعليم ألعالي في إسرائيل

בצדי הערך מופיע אותו הכובע של הבוגרים, ובתוכו הספרה המסמלת את הערך הנקוב והכיתובים:

בעברית: יום העצמאות - התשס"ו

באנגלית: INDEPENDENCE DAY-2006

כן מופיעים בצד הערך הרכיבים הקבועים: הערך הנקוב בעברית ובאנגלית; סמל המדינה; שנת ההטבעה; המילה 'ישראל' בעברית, באנגלית ובערבית וסימן הטביעה⁸.

המטבע עוצב בידי גליה ארז, שזכתה בתחרות על עיצובו.

המטבע הונפק בחודש יוני 2006, בשתי מהדורות כסף ובמהדורת זהב אחת.

נתוני ההטבעה: מטבע יום העצמאות, התשס"ו 2006 - "ההשכלה הגבוהה בישראל"

זהב קשוט	כסף קשוט	כסף רגיל	
זהב 10 ש"ח	כסף 2 ש"ח	כסף 1 ש"ח	הערך הנקוב
0.917	0.925	0.925	הנתך
כסף 0.040	נחושת 0.075	נחושת 0.075	
נחושת 0.043			
16.96 גרם	28.80 גרם	14.40 גרם	המשקל
30 מ"מ	38.70 מ"מ	30 מ"מ	הקוטר
מחורצים	מחורצים	מחורצים	השוליים
ג ל י ה א ר ז (צ ד י ה נו ש א ו ה ע ר ך)			המעצב
ת ד ה ר ד ג ן (צ ד ה נו ש א)			דגם הגבס
ת ד ה ר ד ג ן			המבליטים
מיטבעת החברה הממשלתית למדליות ולמטבעות בע"מ - ירושלים			ההטבעה

(ב) מטבע בסדרה "תמונות מן התנ"ך", התשס"ו 2006 - "אברהם ושלושת המלאכים"

המטבע "אברהם ושלושת המלאכים" מוקדש למעמד ביקורם של שלושת המלאכים אצל אברהם.

בצד הנושא של המטבע נראה אברהם בפתח אוהל, מקבל את פני שלושת האורחים יחד עם שרה אשתו.

בצד הערך מופיעים כוכבים והכיתובים:

בעברית: אברהם ושלושת המלאכים בראשית י"ח

באנגלית: ABRAHAM AND THE THREE ANGELS Gen.18

בערבית: إبراهيم والملائكة الثلاثة التكوين ١٨

8 סימן הטביעה מציין את רמת הגימור של המטבע; צורת מגן דוד זעיר מוטבעת על המטבעות שרמת הגימור שלהם רגילה, ואות מ זעירה – על המטבעות בעלי רמת גימור מיוחדת.

כן מופיעים בצד הערך הרכיבים הקבועים: הערך הנקוב בעברית ובאנגלית; סמל המדינה; שנת ההטבעה; המילה 'ישראל' בעברית, באנגלית ובערבית וסימן הטביעה.

צד הנושא של המטבע עוצב בידי משה פרג, וצדי הערך - בידי משה פרג וגדעון שגיא. שני אמנים אלה זכו בתחרות על עיצוב המטבע.

המטבע הונפק בחודש ספטמבר 2006, בשתי מהדורות כסף ובמהדורת זהב אחת.

נתוני ההטבעה: מטבע בסדרה "תמונות מן התנ"ך", התשס"ו 2006 - "אברהם ושלושת המלאכים"

זהב קשוט	כסף קשוט	כסף רגיל	
זהב 10 ש"ח	כסף 2 ש"ח	כסף 1 ש"ח	הערך הנקוב
0.917	0.925	0.925	הנתך
כסף 0.040	נחושת 0.075	נחושת 0.075	
נחושת 0.043			
גרם 16.96	גרם 28.80	גרם 14.40	המשקל
30 מ"מ	38.70 מ"מ	30 מ"מ	הקוטר
מחורצים	מחורצים	מחורצים	השוליים
משה פרג (צד הנושא); משה פרג וגדעון שגיא (צדי ערך)			המעצב
ת ד ה ר ד ג נ (צד הנושא)			דגם הגבס
ת ד ה ר ד ג נ			המבטים
מיטבעת החברה הממשלתית למדליות ולמטבעות בע"מ - ירושלים			ההטבעה

(ג) מטבע לציון תחרות גביע העולם בכדורגל 2006, התשס"ד 2004

המטבע הונפק לציון התחרות הבין-לאומית על גביע העולם בכדורגל, בגרמניה בשנת 2006. בצד הנושא של המטבע נראה כדורגל מונח על כר דשא, וקבוצת עננים בשמיים בצורת מדינות העולם.

כן מופיע הכיתוב באנגלית: 2006 FIFA WORLD CUP GERMANY

בצד הערך נראה כדורגל בתנועה והכיתובים הבאים:

בעברית: גביע העולם בכדורגל

בערבית: كأس العالم لكرة القدم

כן מופיעים בצד הערך הרכיבים הקבועים: הערך הנקוב בעברית ובאנגלית; סמל המדינה; שנת ההטבעה; המילה 'ישראל' בעברית, באנגלית ובערבית וסימן הטביעה.

את צד הנושא של המטבע עיצב מאיר אשל, ואת צדי הערך – נתן קרפ. שני האמנים זכו בתחרות על עיצוב מטבע זה.

המטבע הונפק בחודש ינואר 2006, בשתי מהדורות כסף ובמהדורת זהב אחת.

נתוני ההטבעה: מטבע גביע העולם בכדורגל, התשס"ד 2004

הערך הנקוב	כסף רגיל	כסף קשוט	זהב קשוט
הנתך	1 ש"ח	2 ש"ח	5 ש"ח
	כסף 0.925	כסף 0.925	זהב 0.999
	נחושת 0.075	נחושת 0.075	
המשקל	14.40 גרם	28.80 גרם	7.775 גרם
הקוטר	30 מ"מ	38.70 מ"מ	27 מ"מ
השוליים	מחורצים	מחורצים	מחורצים
המעצב	מ א י ר א ש ל (צ ד ה נ ו ש א) ;		
	נ ת ן ק ר פ (צ ד י ה ע ר ך)		
דגם הגבס ומבלטים	ה מ י ט ב ע ה ה מ מ ל כ ת י ת ש ל ה ו ל נ ד		
ההטבעה	ה מ י ט ב ע ה ה מ מ ל כ ת י ת ש ל ה ו ל נ ד		

2. מטבעות מיוחדים

(א) סט מטבעות חנוכה, התשס"ז (2006)

בשנת 2006 הונפק סט נוסף בסדרת מטבעות חנוכה. הסט מורכב משבעה מטבעות - שישה בעיצוב דומה לזה של המטבעות למחזור ואחד מצולע.

המטבע המצולע הוא מטבע מיוחד בעל שתיים עשרה צלעות, עשוי מאלומיניום וברונזה, בערך נקוב 1/2 ש"ח. לצד הנושא שלו נבחרה השנה **חנוכייה מיוון (קורפו)**. עיצוב צד הערך של המטבע הוא כשל מטבע רגיל למחזור, בתוספת חנוכייה זעירה והמילה חנוכה בעברית ובאנגלית.

המטבעות האחרים הם בערך נקוב של 5 ו-10 אג', ו-1/2, 1, 5 ו-10 ש"ח, במהדורה מיוחדת, שבה הוספו לעיצוב: בצדי הנושא - סימן טביעה בצורת מגן דוד זעיר; בצדי הערך - חנוכייה זעירה והמילה חנוכה בעברית ובאנגלית.

כל מטבעות הסט נושאים את אותה שנת ההטבעה, התשס"ז, וכולם הוטבעו במיטבעה הממלכתית של הולנד. הסט הונפק בנובמבר 2006.

ז. הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון

1. הרכב הוועדה

ועדה זו ממונה בידי הנגיד ומייעצת לו בכל הקשור לבחירת הנושאים, המוטיבים והעיצוב של שטרי הכסף, המעות ומטבעות הזיכרון. עם חבריה נמנים מומחים בתחומי המשפט, הארכיאולוגיה, הנומיסמטיקה, האמנות, החינוך, המקרא ועוד, וכן עיתונאים, אדריכלים ומעצבים. בינואר 2006 החלה לכהן כחברה בוועדה גב' סיסיליה מאיר מתחום הנומיסמטיקה. מנכ"ל החברה הממשלתית למדליות ולמטבעות בע"מ משתתף בישיבות הוועדה כמשקיף. חברי הוועדה (שכיהנו בשנת 2006) הם:

השופט בדימוס גבריאל בך (יו"ר)
מר דב גניחובסקי
מר מחמוד מוסא דיאב
מר יוסף חריף
מר גדעון לרמן
גב' סיסיליה מאיר
מר גבי נוימן
מר גבריאל צפרוני
מר דוד קרואנקר
גב' רות רהט
פרופ' דוד רוזנטל
מר דוד רוזניק

לצד הוועדה פועלת ועדת משנה, מקרב חברי המליאה. ועדת המשנה מסייעת למחלקה בהנחיית האמנים להכנת העיצוב הסופי של המטבע או השטר, בכפיפות להחלטות ועדת המליאה. חבריה הם מר גדעון לרמן, מר גבי נוימן וגב' רות רהט.

2. פעילות הוועדה בשנת 2006

בעקבות דיוניה במהלך שנת 2006 המליצה הוועדה על הנפקות בנושאים הבאים:

- מטבע מצדה - מטבע זיכרון נוסף בסדרה "אתרי מורשת עולמית";
- מטבע זיכרון לציון אולימפיאדת בייג'ין (ענף הג'ודו);
- מהדורה זעירה מזהב למטבע הזיכרון "משה ולוחות הברית";
- מהדורה זעירה מזהב למטבע הזיכרון "אברהם ושלוש המלאכים";
- מטבע זיכרון לכבוד המשרתים במילואים;
- מטבע מיוחד בסדרת מטבעות חנוכה (חנוכייה ממצרים).

בתפקידה כוועדת שיפוט להצעות האמנים בחרה הוועדה בהצעות הזוכות בחמש תחרויות: האחת - על מטבע זיכרון בסדרה תמונות מן התנ"ך בנושא "אברהם ושלוש המלאכים"; השנייה - על מטבע "העיר הלבנה תל-אביב" בסדרה "אתרי מורשת עולמית"; השלישית - על מטבע אולימפיאדת בייג'ין (ענף הג'ודו); הרביעית - מטבע יום העצמאות התשס"ז 2007, בנושא "אמנויות הבמה"; החמישית - על מטבע ש"י עגנון בסדרה "זוכי פרס נובל".

ח. תערוכה נומיסמטית חדשה במרכז המבקרים הלימודי

במרכז המבקרים הלימודי של בנק ישראל, שייחנך בקרוב, תיפתח תערוכה חדשה של שטרות ומטבעות מאוסף המטבעות העשיר של הבנק. התערוכה תציג את תולדות אמצעי התשלום למן המצאת המטבעות הראשונים במאה השביעית לפני ספירת הנוצרים ועד ימינו.

הוויטרנה הראשונה בתערוכה תיוחד לפריטים הממחישים את ניהול המסחר לפני המצאת המטבעות, כאשר פיסות מתכת יקרה נשקלו במאזניים בעזרת משקולות. בהמשך מוצגים המטבעות הראשונים שנטבעו בממלכת לידיה שבמערב אסיה הקטנה, ומשם עוברת התצוגה למטבעות העולם היווני, שהפיץ את השימוש במטבעות באזורים נרחבים. בצד מטבעות העולם היווני מוצגים מטבעות העולם הפרסי, הן של מלכי פרס והן של היהודים בארץ ישראל תחת שלטון פרס במאה הרביעית לפני הספירה. בהמשך נראים מטבעות עתיקים מהתקופות ההלניסטית, הרומית והביזנטית ועד לתקופה העות'מנית, ובכלל זה מטבעות יהודיים מימי החשמונאים, בית הורדוס ושתי המרידות ברומאים - מלחמת היהודים ברומאים ומרד בר-כוכבא.

בצד המטבעות העתיקים שני מטמונים: אחד הוא מטמון שנמשה מן הים, משרידי אנייה טבועה, המכיל גוש של מטבעות ממלוכיים. התצוגה מלווה בתצלומים תת-ימיים של מציאת המטמון ומשייתו; השני הוא מטמון של 25 מטבעות כסף מחפירות מרישה ההלניסטית - קופת החיסכון של אחד מעשירי העיר. שני המטמונים הושאלו לנו על ידי רשות העתיקות.

תצוגת השטרות והמטבעות של ישראל פותחת בתקופת המנדט הבריטי טרם קום המדינה. כל שטרות המדינה מוצגים לסדרותיהם, למן הסדרה הראשונה של "בנק אנגלו-פלשתינה" ועד לסדרת השקל החדש ב'. בין סדרות השטרות מוצגות סדרות המטבעות, ובצד כל מטבע - תצלום מוגדל של המקור הקדום שממנו נלקח המוטיב המעטר אותו. מטבעות מדינת ישראל, מן המטבע הראשון שנטבע בתש"ח ואילך, נושאים דגמים שמקורם במטבעות יהודיים עתיקים, או בפריטים ארכיאולוגיים יהודיים אחרים. יחידת תצוגה מיוחדת הקדשנו ל"אוסף פיקובסקי" - כסף חירום שהוכן בצינקוגרפיית פיקובסקי בירושלים בהזמנת ממשלת המנדט בתחילת שנות הארבעים. באותה עת חששו כי הכסף מאנגליה לא יגיע לארץ, ועל כן הוכנה סדרת גיבוי מקומית. אנו מציגים הדפסות ניסיון וציורים מקוריים לשטרות אלו, שלא הוכנסו למחזור; אלה הם השטרות היחידים שנדפסו בירושלים מעולם.

התצוגה כוללת נושאים נוספים, למשל: בוויטרנה "גם זה היה כסף" מוצגים תחליפים לכסף ששימשו בתרבויות ובזמנים שונים, ובוויטרנה "תחליפי כסף" – אמצעי תשלום שונים כפתקיות ואסימונים, ששימשו במקום כסף רשמי בעתות משבר. אחדות מהתצוגות הן זמניות, ויוחלפו מעת לעת.

בתצוגה החדשה כ-400 פריטים. אנו תקווה שתערוכה זו - כמו קודמתה, שהוצגה במרכז המבקרים של הבנק מ-1991 עד 2005 - תהיה אבן שואבת לקבוצות של תלמידים, חיילים, מטיילים ממקומות עבודה, אורחי הבנק והקהל הרחב. יינתנו בה גם הסברים על תהליכי הנפקת הכסף, זיופים, הוצאת כסף מן המחזור ונושאים הקשורים במטבע ובתולדותיו.

ט. לוחות סטטיסטיים

- לוח נ-1 : מחזור המטבע ומדד המחירים לצרכן
- לוח נ-2 : אמצעי התשלום במשק
- לוח נ-3 : השטרות במחזור המטבע לפי ערכים
- לוח נ-4 : התפלגות המחזור לפי ערכים
- לוח נ-5 : הערך הריאלי של הערכים במחזור המטבע
- לוח נ-6 : הבלאי וצריכת השטרות במחזור לפי ערכים
- לוח נ-7 : המעות במחזור לפי ערכים
- לוח נ-8 : צריכת המעות לפי ערכים
- לוח נ-9 : הפקדות שטרי הכסף בבנק ישראל
- לוח נ-10 : הפקדות שטרי כסף בבנק ישראל כאחוז מהמחזור

לוח נ' 1: מחזור המטבע ומדד המחירים לצרכן, 1990 עד 2006

השינויים במשך התקופה (אחוזים)			היתרות בסוף התקופה (מיליוני ש"ח, נומינלי)		
מחזור המטבע		מדד המחירים לצרכן	המזומנים במחזור		השנה
נומינלי	ריאלי		סך כל השטרות		
23.6	5.1	17.6	3,109	3,280	1990
15.4	-2.3	18.0	3,595	3,784	1991
26.7	15.8	9.4	4,575	4,793	1992
17.9	6.0	11.2	5,402	5,651	1993
14.2	-0.2	14.5	6,167	6,453	1994
22.7	13.5	8.1	7,489	7,915	1995
16.5	5.3	10.6	8,722	9,220	1996
12.5	5.1	7.0	9,809	10,370	1997
15.1	6.0	8.6	11,293	11,935	1998
30.7	29.0	1.3	14,898	15,605	1999 ¹
-6.1	-6.1	0.0	13,904	14,659	2000
15.0	13.4	1.4	16,010	16,858	2001
6.8	-0.9	6.5	17,152	18,009	2002
6.3	9.7	-1.9	18,232	19,137	2003
8.6	7.3	1.2	19,809	20,783	2004
17.5	14.7	2.4	23,363	24,415	2005
4.6	4.7	-0.1	24,402	25,544	2006

¹ בשנת 1999 הושפע מחזור המטבע מהחששות ל"באג 2000".

המקור: מחלקת המטבע. מדד המחירים לצרכן - הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח נ' 2: אמצעי התשלום במשק, 1990 עד 2006'

השנה	M1	המזומנים בידי הציבור	החלק של המזומנים בידי הציבור ב-M1
		(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)
1990	6,212	2,754	44.3
1991	7,145	3,235	45.3
1992	9,703	4,029	41.5
1993	12,405	4,803	38.7
1994	12,305	5,401	43.9
1995	14,367	6,630	46.1
1996	16,202	7,752	47.9
1997	18,449	8,675	47.1
1998	20,600	10,075	48.9
1999	23,543	11,116	47.2
2000	25,307	12,096	47.8
2001	29,198	14,355	49.2
2002	30,628	15,395	50.3
2003	32,972	16,342	49.6
2004	38,890	17,752	45.6
2005	48,161	20,787	43.2
2006	52,057	21,396	41.1

¹ סופי שנים

המקור: מחלקת המחקר ועיבודי מחלקת המטבע.

לוח נ' 3: השטרות במחזור המטבע, לפי עריכים, 1990 עד 2006

השנה	סך הכול	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
מספר השטרות (מיליוני שטרות, סופי שנים)					
1990	54.0		12.2	31.0	10.9
1991	60.4		15.2	34.8	10.3
1992	69.3	3.7	15.2	38.7	11.7
1993	79.2	5.8	16.2	44.1	13.0
1994	88.5	7.7	17.2	48.9	14.7
1995	105.1	10.8	21.1	56.4	16.8
1996	112.1	13.1	32.4	49.6	17.0
1997	118.1	14.7	42.9	44.2	16.3
1998	132.3	16.9	53.3	44.0	18.0
1999	171.8	21.2	76.0	51.6	23.0
2000	157.7	18.9	76.0	41.6	21.2
2001	173.7	24.2	86.0	42.6	20.9
2002	181.0	27.4	91.8	41.1	20.7
2003	189.5	30.2	96.2	42.9	20.2
2004	203.6	33.4	104.8	43.6	21.8
2005	235.5	40.2	124.6	47.8	22.9
2006	241.3	44.4	127.0	46.4	23.5
ערך השטרות (מיליוני ש"ח, סופי שנים)					
1990	2,987		1,220	1,550	217
1991	3,468		1,519	1,742	207
1992	4,437	749	1,519	1,935	233
1993	5,257	1,166	1,624	2,207	260
1994	6,001	1,547	1,715	2,445	294
1995	7,419	2,151	2,111	2,822	335
1996	8,681	2,621	3,238	2,482	340
1997	9,774	2,948	4,291	2,209	325
1998	11,267	3,371	5,335	2,201	360
1999	14,874	4,231	7,601	2,581	460
2000	13,880	3,778	7,599	2,079	424
2001	15,986	4,835	8,604	2,128	419
2002	17,129	5,484	9,176	2,054	415
2003	18,209	6,037	9,624	2,144	404
2004	19,787	6,689	10,481	2,181	436
2005	23,339	8,033	12,460	2,389	457
2006	24,378	8,883	12,704	2,320	471

המקור: ללוח זה וללוחות שבהמשך - מחלקת המטבע.

לוח נ' 4: התפלגות המחזור לפי עריכים, 1990 עד 2006

השנה	מענות	200 ע"ח	100 ע"ח	50 ע"ח	20 ע"ח
התפלגות מספר השטרות (סופי שנים, אחוזים)					
1990			17.6	44.9	15.8
1991			20.2	46.3	13.7
1992		4.3	17.8	45.3	13.7
1993		6.3	17.5	47.5	14.0
1994		7.4	16.5	46.9	14.1
1995		9.7	19.0	50.7	15.0
1996		11.7	28.9	44.2	15.2
1997		12.5	36.3	37.4	13.8
1998		12.8	40.3	33.3	13.6
1999		14.5	51.8	35.2	15.7
2000		14.4	58.0	31.7	16.2
2001		16.7	59.5	29.4	14.5
2002		15.2	50.7	22.7	11.5
2003		15.9	50.8	22.6	10.7
2004		16.4	51.5	21.4	10.7
2005		17.1	52.9	20.3	9.7
2006		18.4	52.6	19.2	9.8
התפלגות ערך המחזור (אחוזים)					
1990	4.9		38.8	49.4	6.6
1991	4.9		41.7	47.8	5.7
1992	4.5	14.1	32.7	41.7	5.0
1993	4.4	21.2	29.5	40.1	4.7
1994	4.4	24.6	27.3	38.9	4.7
1995	5.4	27.4	26.9	36.0	4.3
1996	5.4	28.6	35.3	27.0	3.7
1997	5.4	28.5	41.5	21.4	3.1
1998	5.3	28.3	44.8	18.5	3.0
1999	4.4	27.2	48.9	16.6	3.0
2000	5.1	25.8	52.0	14.2	2.9
2001	4.8	28.8	51.2	12.7	2.5
2002	4.7	30.5	51.1	11.4	2.3
2003	4.7	31.6	50.4	11.2	2.1
2004	4.6	32.2	50.5	10.5	2.1
2005	4.3	32.9	51.1	9.8	1.9
2006	4.4	34.9	49.8	9.1	1.8

לוח נ' 5: הערך הריאלי של העריכים במחזור המטבע, 1990 עד 2006

(הבסיס: מדד המחירים לצרכן דצמבר 2006)

השנה	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
1990	507.7	253.9	126.9	50.8
1991	430.1	215.1	107.5	43.0
1992	393.3	196.6	98.3	39.3
1993	353.5	176.8	88.4	35.4
1994	308.9	154.4	77.2	30.9
1995	285.7	142.9	71.4	28.6
1996	258.4	129.2	64.6	25.8
1997	241.5	120.7	60.4	24.1
1998	222.3	111.2	55.6	22.2
1999	219.4	109.7	54.8	21.9
2000	219.4	109.7	54.8	21.9
2001	216.3	108.2	54.1	21.6
2002	203.1	101.6	50.8	20.3
2003	207.0	103.5	51.8	20.7
2004	204.6	102.3	51.1	20.5
2005	199.8	99.9	50.0	20.0
2006	200.0	100.0	50.0	20.0

לוח נ' 6: הבלאי וצריכת השטורות במחזור לפי עריכים, 1990 עד 2006

השנה	סך הכול	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
הצריכה (מיליוני שטורות)					
1990	40.0		5.4	13.4	10.1
1991	36.3		5.9	12.0	8.5
1992	48.8	3.7	3.1	15.3	12.2
1993	42.8	2.2	3.8	18.5	11.3
1994	49.2	2.4	5.0	24.4	12.9
1995	53.7	3.9	8.1	25.2	16.5
1996	45.6	3.7	16.1	9.9	15.9
1997	36.8	3.0	16.3	6.5	11.0
1998	53.7	3.9	20.4	12.5	16.9
1999	61.5	6.3	24.8	23.9	6.5
2000	49.2	9.3	13.6	13.3	13.0
2001	60.8	6.5	24.2	17.1	13.0
2002	57.9	4.1	24.0	17.1	12.7
2003	63.8	3.9	25.5	23.0	11.4
2004	76.9	5.5	33.2	23.3	14.9
2005	89.6	9.6	42.9	23.2	13.9
2006	94.6	11.7	44.0	24.2	14.7
הבלאי (מיליוני שטורות)					
1990	36.3		2.6	7.3	9.4
1991	30.1		2.9	8.2	9.0
1992	38.9	0.0	3.1	11.5	10.9
1993	32.4	0.1	2.8	13.1	10.0
1994	42.1	0.5	4.0	19.5	11.2
1995	37.2	0.9	4.2	17.7	14.4
1996	38.6	1.4	4.8	16.7	15.7
1997	30.9	1.4	5.8	11.9	11.8
1998	39.6	1.7	10.0	12.7	15.2
1999	22.0	2.0	2.2	16.3	1.5
2000	27.8	0.3	7.4	6.3	13.8
2001	42.7	0.7	13.7	15.5	12.8
2002	50.5	0.6	18.3	18.5	13.1
2003	55.5	1.1	21.0	21.2	12.2
2004	62.6	2.2	24.6	22.5	13.3
2005	57.6	2.8	23.0	19.0	12.8
2006	88.5	7.4	41.5	25.6	14.0

לוח נ' 7: המעוֹת במחזור לפי עריכים, 1990 עד 2006

(סופי שנים, מיליוני מעות)

השנה	סך הכול	10 ש"ח	5 ש"ח	1 ש"ח	1/2 ש"ח	10 אג'	5 אג'
1990	354.0		9.7	75.0	27.7	164.4	77.2
1991	398.0		12.0	86.0	30.0	185.0	85.0
1992	456.5		14.0	99.0	36.7	211.0	95.8
1993	533.3		15.9	115.1	37.1	260.8	104.4
1994	588.4		18.6	134.5	43.7	278.2	113.4
1995	668.5	10.9	20.5	148.1	51.5	316.8	120.7
1996	745.6	14.9	22.7	163.6	53.6	361.4	129.4
1997	817.9	17.4	25.6	178.7	61.7	396.4	138.1
1998	898.4	20.2	29.0	196.2	67.9	437.6	147.5
1999	983.6	22.6	32.0	215.5	70.6	486.3	156.6
2000	1,070.5	24.2	33.9	230.6	73.7	544.4	163.6
2001	1,149.6	26.7	37.1	247.2	79.9	588.3	170.3
2002	1,194.0	27.8	38.1	261.8	85.0	604.0	177.2
2003	1,249.3	30.0	39.7	274.0	88.8	633.3	183.5
2004	1,330.3	32.9	42.4	294.7	93.9	676.6	189.9
2005	1422.7	36.2	45.1	317.8	99.9	724.3	199.4
2006	1523.2	39.8	49.1	343.8	106.6	775.0	208.9

לוח נ' 8: צריכת המעות לפי עריכים, 1990 עד 2006

(מיליוני מעות)

השנה	סך הכול	10 ש"ח	5 ש"ח	1 ש"ח	1/2 ש"ח	10 אג'	5 אג'
1990	54.2		9.7	5.9	2.1	18.8	9.7
1991	44.9		2.4	11.0	2.3	21.4	7.8
1992	57.8		2.0	13.0	6.8	25.3	10.7
1993	77.1		1.9	16.1	0.4	49.8	8.9
1994	55.1		2.7	19.4	6.5	17.4	9.1
1995	80.3	10.9	1.9	13.7	7.9	38.6	7.3
1996	77.0	4.0	2.2	15.4	2.1	44.6	8.7
1997	72.4	2.6	3.0	15.1	8.0	35.0	8.7
1998	78.1	2.9	3.5	16.5	4.3	41.5	9.4
1999	85.7	2.4	3.1	19.5	2.8	48.8	9.1
2000	87.1	1.7	1.9	15.2	3.1	58.1	7.0
2001	76.3	2.6	3.3	16.8	6.4	44.0	6.7
2002	45.7	1.1	1.0	14.8	5.1	16.7	6.9
2003	54.9	2.2	1.7	12.3	3.7	28.7	6.3
2004	81.6	2.9	2.7	20.8	5.2	43.6	6.4
2005	92.8	3.4	2.7	23.1	5.9	48.1	9.6
2006	100.8	3.6	4.0	26.1	6.7	50.9	9.5

לוח נ' 9: הפקדת שטרי הכסף בבנק ישראל, 1990 עד 2006

השנה	סך כל ערך ההפקדות	סך הכול	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
	(מיליוני ש"ח)		(אלפי שטרות)			
1990	3,747	83,352		9,871	43,021	30,460
1991	4,444	91,232		12,245	54,667	24,320
1992	5,110	98,914	1,435	12,973	61,171	23,335
1993	5,911	110,719	3,382	12,657	69,164	25,516
1994	6,936	124,743	4,874	14,507	80,123	25,239
1995	8,109	145,180	6,356	16,473	91,434	30,917
1996	10,277	178,055	8,344	30,436	92,628	46,647
1997	11,489	170,280	10,670	47,579	78,555	33,476
1998	11,898	163,969	10,977	58,458	65,536	28,998
1999	17,161	215,715	15,869	94,910	79,918	25,018
2000	18,637	225,548	22,239	96,408	80,346	26,556
2001	15,355	193,725	12,374	90,648	66,707	23,995
2002	16,485	201,475	14,533	98,891	64,269	23,783
2003	16,650	200,118	15,785	97,509	66,857	19,967
2004	14,409	174,206	13,708	83,972	57,994	18,533
2005	13,352	160,641	12,476	80,189	49,271	18,705
2006	17,429	198,466	17,105	109,687	53,514	18,160

לוח נ' 10: הפקדות שטרי כסף בבנק ישראל כאחוז מהמחזור¹, 1990 עד 2006

השנה	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח	(אחוזים)
1990		7.9	13.1	24.0	
1991		7.1	13.3	18.8	
1992	6.0	7.2	13.8	17.5	
1993	5.9	6.9	14.1	17.2	
1994	5.9	7.2	14.2	14.7	
1995	5.8	7.2	14.2	16.2	
1996	5.9	9.3	14.5	20.6	
1997	6.4	10.4	14.0	17.0	
1998	5.8	10.0	12.4	14.2	
1999	8.1	13.1	15.9	10.5	
2000	11.1	11.7	16.3	10.7	
2001	4.8	9.3	13.3	9.8	
2002	4.5	8.8	12.6	9.5	
2003	4.5	8.5	13.0	8.4	
2004	3.5	6.8	11.1	7.5	
2005	2.8	5.8	9.2	7.1	
2006	3.4	7.1	9.3	6.7	

(1) חושב כממוצע שנתי של אחוזי ההפקדות מתוך המחזור בסוף כל חודש.